

Yhteisöllisyyden lisääminen iltapäiväkerhossa

Opas kerhon ohjaajille

Ammattikorkea opinnäytetyö

Sosionomi (AMK)

Kevät 2025

Oskari Isomäki

Koulutus	Sosionomi (AMK)	
Tekijä	Oskari Isomäki	Vuosi 2025
Työn nimi	Yhteisöllisyyden lisääminen iltapäiväkerhossa – opas kerhon ohjaajille	
Ohjaaja	Salla Rinta-Paavola	

Yksi sosionomin tärkeimmistä tehtävistä on vaalia ja lisätä yhteisöllisyyttä. Yhteisöjä tarkastellessa, koulumaailma on lapselle yksi merkittävimmistä yhteisöistä lapsuudessa. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa opas yhteisöllisyyden lisäämisen keinoista työelämäyhteistyölle Huvikumpu Ry:lle, eli opinnäytetyö on toiminnallinen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli etsiä keinoja yhteisöllisyyden lisäämiseen, osallisuuden lisäämiseen, sekä tuoda esille tietoa yhteisöllisyyden ja kiusaamisen ehkäisyn yhteydestä.

Opinnäytetyötä varten tiedon hankkimiseen käytettiin kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Aineistoa analysoitiin teemoittelun avulla. Tietoperustassa hyödynnettiin tietoa, joka liittyi yleisesti yhteisöihin, yhteisöllisyyteen, osallisuuteen, sekä kiusaamiseen ja sen ehkäisyyn yhteisöllisyyden avulla. Lisäksi hyödynnettiin kirjallisuutta ja tutkimuksia lasten yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämiseen.

Yhteisöllisyyttä käsitellessä, on tärkeää käsitellä myös yhteisöjä. Yhteisö tarkoittaa ihmisryhmää, jolla on jokin yhteinen tekijä. Yhteisöjä voidaan luokitella esimerkiksi niiden koon, yhdistävän tekijän, tarkoituksen sekä vuorovaikutuksen tiheyden ja luonteen perusteella. Yhteisöllisyys voidaan jakaa psyykkiseen, sosiaaliseen, ja fyysiseen yhteisöllisyyteen. Sosiaalinen yhteisöllisyys nähdään vuorovaikutuksena ja yhteisen tekemisen prosesseina. Psyykinen yhteisöllisyys näkyy tunteina ja kokemuksina. Fyysinen yhteisöllisyys mahdollistaa pohjan psyykkiselle ja sosiaaliselle yhteisöllisyydelle. Osallisuutta tapahtuu yksilön osallistuessa yhteisön yhteisiin toimiin. Osallisuuden avulla yksilö kokee kuuluvansa yhteisöön ja kokee näin yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyydellä saadaan ehkäistyä kiusaamista esimerkiksi ystävyyssuhteiden avulla. Yhteisöllisyyttä lisätään osallisuutta tukemalla. Yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisätään antamalla lapsen osallistua yhteisiin toimiin ja niiden suunnitteluun, sekä toteutuksen arviointiin. Yhteisöllisyyden luomiseen tarvitaan sille otolliset olosuhteet.

Opinnäytetyön tuotoksena syntynyt opas sisältää ohjeita kerhotoimintaa ohjaavalle aikuiselle. Ohjeet kuvaavat, millainen yhteinen ohjattu toiminta lisää yhteisöllisyyttä, sekä osallisuutta. Lisäksi oppaaseen mukaan valittiin viisi aktiviteettia, joiden tarkoituksena oli lisätä yhteisöllisyyttä, ja osallisuutta. Oppaaseen laitettiin aktiviteettien yhteyteen ohjeita aktiviteetteja vetävälle ohjaajalle, mitä hänen tulee huomioida aktiviteetteja ohjatessa. Oppaan aktiviteetteja testattiin iltapäiväkerhossa ja johtopäätöksensä todetaan, että aktiviteetit olivat yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisääviä.

Avainsanat Yhteisöllisyys, osallisuus, kiusaaminen, iltapäiväkerho
Sivut 31 sivua ja liitteitä 9 sivua

DP Bachelor of Social Services
Author Oskari Isomäki Year 2025
Subject Increasing the sense of community in afternoon club – a guide for club instructors
Supervisors Salla Rinta-Paavola

One of the key responsibilities of a Bachelor of Social Services is to foster and strengthen a sense of community. When examining different communities, the school environment stands out as one of the most significant communities in a child's life. The purpose of this thesis was to create a practical guide for promoting a sense of community in collaboration with Huvikumpu Ry, making this a functional thesis. The aim was to identify ways to increase sense of community, increase participation, and highlight the connection between community building and bullying prevention.

A descriptive literature review was used to gather information for the thesis. The material was analyzed through thematic analysis. The theoretical framework includes sources related to communities in general, the concept of community, participation, and bullying, as well as how a strong sense of community can help prevent bullying. In addition, literature and studies focusing on how to support children's sense of community and participation were utilized.

When discussing a sense of community, it is essential to understand what constitutes a community. A community refers to a group of people who share a common feature. Communities can be categorized based on size, shared characteristics, purpose, and the nature and frequency of interaction. Sense of community can be divided into psychological, social, and physical dimensions. Social sense of community is seen through interaction and collective activities, while psychological sense of community is experienced through emotions and a sense of belonging. Physical sense of community provides the foundation for both the social and psychological aspects. Participation occurs when an individual takes part in the shared activities of a community. Through participation, individuals feel a sense of belonging and, as a result a stronger connection to the community. Bullying can be prevented by fostering a sense of community, for example, through promoting friendships. Supporting participation is a key to increase a sense of community. Children's involvement in shared activities, as well as in planning and evaluating those activities strengthens both participation and sense of community. Creating a strong sense of community requires a supportive environment.

The guide produced as part of this thesis provides practical instructions for adults leading after school club activities. It includes examples of guided group activities that increase both sense of community and participation. The guide also presents five selected group activities designed to increase a sense of community and participation. Each activity comes with specific instructions for the adult leading the activity, including key considerations for guiding the activity effectively. These activities were tested in an after school club, and the results indicate that the activities promoted both a sense of community and participation.

Keywords Sense of community, participation, bullying prevention, after-school club

Pages 31 pages and appendices 9 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat.....	2
3	Yhteisö, yhteisöllisyys ja osallisuus	4
3.1	Yhteisön käsite.....	4
3.2	Yhteisöllisyyden määritelmä.....	6
3.3	Kiusaaminen ja sen suhde yhteisöllisyyteen	8
3.4	Osallisuuden käsite.....	10
4	Yhteisöllisyyden lisääminen	11
5	Opinnäytetyön toteutus	13
5.1	Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset	14
5.2	Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	14
5.3	Analyysinä teemoittelu ja tulokset	16
5.4	Toiminnallisena osuutena opas.....	20
5.5	Opinnäytetyön eettisyys ja kestävyys.....	21
6	Oppaan leikkien testaaminen ja esittely	21
6.1	Lipunryöstö	22
6.2	Arvaa kohtaus.....	24
6.3	Keksi sääntö	25
6.4	Yhteisöllinen tapahtuma.....	26
6.5	Mummo, leijona, ja metsästäjä.....	27
7	Johtopäätökset ja pohdinnat	28
	Lähteet.....	32
	Opinnäytetyön aineiston kuvaus	1
	Aineiston tallennus ja säilytys.....	1
	Henkilötietojen ja arkaluonteisten tietojen käsittely.....	1
	Aineiston omistajuus	1
	Aineiston jatkokäyttö työn valmistumisen jälkeen	1

Liitteet

Liite 1. Aineistonhallintasuunnitelma

Liite 2. Opas yhteisöllisyyden lisäämiseen

1 Johdanto

Tutkimusten mukaan yhteisöillä on iso merkitys pienten lasten elämässä. Lapset muovaavat omaa minä-kuvaansa, oppivat vertaiskulttuureiden periaatteita, sekä harjaannuttavat vuorovaikutustaitojaan yhteisössä. (Koivula, 2010, s.11) Kouluun liittyvät yhteisöt ovat lasten sosiaalisten suhteiden kehittymisen kannalta tärkeitä (Opetushallitus, 2022). Iltapäivätoiminnassa tulee olla yhteisöllinen ilmapiiri, jossa korostuvat vastuu, luottamus ja huolenpito, jolloin se tukee lapsen eettistä kasvua. Eettistä kasvatusta vahvistetaan ryhmän vuorovaikutuksen, keskustelujen, taiteen, leikin ja liikunnan kautta sekä hyödyntämällä elämyksiä ja toiminnallisuutta. Lapsia tulee ohjata käyttämään toimintatapoja, joiden avulla mahdollisia ongelmatilanteita voidaan käsitellä myönteisesti ja ratkaisukeskeisesti. (Opetushallitus, 2011) Iltapäiväkerho on osana perusopetuslakia (Perusopetuslaki 628/1998).

Yhteisöllisyydellä on huomattava merkitys kiusaamisen ehkäisyssä. Koulukiusaamiseen liittyvissä tutkimuksissa on nähty, että yhteisöön kuuluvat lapset ovat suopeampia toisia yhteisön jäseniä kohtaan (Luukinen, 2018, s.55). Kiusaamista on tapahtunut historian eri aikakausina, joten kiusaamisen ehkäiseminen on ollut pitkään ajankohtainen (Opetus ja kulttuuriministeriö, 2018). Mannerheimin lastensuojeluliiton mukaan (2023) kouluterveyskyselyiden tutkimuksissa on käynyt ilmi, että kiusaaminen on lisääntynyt edellisvuosiin verrattuna.

Opinnäytetyön ja Huvikumpu Ry:n iltapäiväkerholle luodun oppaan tarkoituksena on edistää iltapäiväkerhotoiminnan yhteisöllisyyttä, sekä osallisuutta lasten keskuudessa. Oppaan aineisto on kerätty kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla. Aineisto analysoitiin teemoittelun avulla. Oppaassa tulee olemaan ohjeet siitä, millainen toiminta edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Lisäksi oppaassa tulee olemaan esimerkkejä leikeistä, joita ohjaamalla yhteisöllisyyden on tarkoitus parantua. Yhteisöllisyyden ollessa tärkeä osa iltapäivätoimintaa, iltapäiväkerhon ohjaajien on hyvä tietää millainen toiminta edistää yhteisöllisyyttä. Yhteisöllisyyden lisäämisellä on tarkoituksena lasten vanhojen ystävyys-suhteiden vahvistaminen, uusien luominen, sekä syrjäytymisen ja kiusaamisen ehkäisy. Aihe on kiinnostava, koska työskentelen Huvikumpu ry:n iltapäiväkerhossa, ja mielestäni yhteisöllisyys ja kiusaamisen ehkäisy ovat tärkeä osa iltapäiväkerhotoimintaa. Opintopolun mukaan sosionomi ”ymmärtää elämän monimuotoisuutta ja rakentaa yhteisöllisyyttä”, joten uskon aiheeni tukevan juuri sitä, mihin koulutuksellani pyritään (Opintopolku, n.d.).

2 Opinnäytetyön lähtökohdat

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa Huvikumpu ry:lle opas, jonka avulla jokainen pystyy suunnittelemaan ala-asteikäisille kerhotoimintaa, joka edistää lasten yhteisöllisyyttä, osallisuutta monipuolisesti. Huvikumpu ry on iltapäiväkerhoyhdistys, joka on perustettu vuonna 2006. Huvikumpu ry järjestää iltapäiväkerhotoimintaa, leiritoimintaa sekä erilaisia kursseja ja teemapäiviä. Huvikummun järjestämiä tapahtumia ja kerhoja yhdistää laadukas, monipuolinen sekä turvallinen toiminta ammattitaitoisten ohjaajien ohjaamana. Painotus Huvikumpu ry:n toiminnassa on luovassa toiminnassa, liikunnallisuudessa sekä leikkimisessä, ja näin ollen myös myönteisissä elämyksissä ja kokemuksissa. (Huvikumpu Ry, 2025)

Olen Huvikumpu ry:llä töissä iltapäiväkerhon ohjaajana ja olen saanut työssä ollessani seuraavanlaisen taustakokemuksen: kokemani perusteella iltapäiväkerhoissa painotetaan lasten osallistamista ja kannustamista erilaisiin kerhoihin ja aktiviteetteihin. Nähdäkseni ohjattu toiminta parantaa lasten keskittymiskykyä sekä lisää yhteisöllisyyden ja kuuluvuuden tunteita lapsissa. Tällä hetkellä iltapäiväkerhossa, jossa työskentelen, järjestetään neljää erilaista kerhoa: kokkikerho, askartelukerho, liikuntakerho sekä luontokerho. Kokkikerhossa lapsilla on tarkoituksena matalalla kynnyksellä oppia valmistamaan helppoja ruokia, sekä ymmärtämään keittiön hygieniasta. Lapset oppivat myös kädentaitoja, sekä ymmärtämään mittasuhteita. Askartelukerhossa lapsi saa päästää luovuuden valloilleen ja luoda taidetta muun muassa luonnon antimista. Tässäkin kerhossa lapsi oppii tärkeitä kädentaitoja sekä tärkeää ohjattua toimintaa. Luontokerhossa lapsi pääsee nauttimaan luonnosta ja metsästä, joihin kerhotoiminta luonnollisesti sijoittuu. Lapset pääsevät rakentelemaan majoja, sekä kisailemaan erilaisten kilpailuiden äärellä metsässä. Liikuntakerho, josta olen itse vastuussa, on joka keskiviikko. Huvikummissa lasten liikunnan ylläpitäminen on tärkeää. Lapset liikkuvat ja ulkoilevat paljon jo valmiiksi iltapäiväkerhossa, mutta silti lapset nauttivat erityisesti liikuntasaliin sijoittuvasta ohjatusta liikuntahetkestä.

Tavoitteena opinnäytetyössä oli luoda opas, jonka avulla pystyy suunnittelemaan lapsille turvallista, yhteisöllistä, ja vuorovaikutustaitoja kehittävää ohjelmaa. Tällaisen ohjelman ohjaamisen on tarkoitus parantaa lapsen yhteistyötaitoja, sekä luoda onnistumisen tunteen kehittymistä niin lyhyellä, että pitkällä aikavälillä.

Lasten yhteisöllisyyden lisääminen on itselleni tärkeää, koska työskentelen lasten parissa, ja uskon yhteisöllisyyden vaikuttavan merkittävästi lasten arkeen. Iltapäiväkerhotoiminnan

tarkoituksena on edistää lasten vastuullisuutta, yhteisöllisyyttä, sekä oikeuksien ja vapauden kunnioittamista. Iltapäivätoiminnassa tulee ottaa huomioon yksilölliset, sekä yhteisölliset näkökulmat. Iltapäiväkerho on ryhmätoimintaa, ja sitä edistää säännöt ja arvo, jotka edistävät lasten sosiaalista kasvua. Tarkoituksena on järjestää lapsille monipuolista ja virkistävää toimintaa, joka vastaa heidän yksilöllisiä tarpeitaan. Lisäksi heille tarjotaan tilaisuus levätä ja viettää aikaa itsekseen. Toiminnassa pyritään huomioimaan koulupäivän aikana tapahtuneet asiat sekä lasten omat kokemukset aina, kun se on mahdollista. Toiminta on luonteeltaan erityistä, sillä se on vapaaehtoista ja osa lasten vapaa-aikaa. Lasten kokonaisvaltaista hyvinvointia tuetaan parhaiten yhdistämällä luonnolliset kasvuympäristöt ja pedagoginen asiantuntemus. Tavoitteena on luoda avoin, kannustava ja rauhallinen ilmapiiri. (Opetushallitus, 2011, s.6)

Iltapäivätoiminnassa yhteisöllinen ilmapiiri, jossa korostuvat vastuu, luottamus ja huolenpito, tukee eettistä kasvua. Eettistä kasvua vahvistetaan ryhmän vuorovaikutuksen, keskustelujen, taiteen, leikin ja liikunnan kautta hyödyntämällä elämyksiä ja toiminnallisuutta. Lapsia ohjataan käyttämään toimintatapoja, joiden avulla mahdollisia ongelmatilanteita voidaan käsitellä myönteisesti ja ratkaisukeskeisesti. (Opetushallitus, 2011, s.10)

Iltapäiväkerhossa törmää kiusaamistapauksiin jossain määrin, mutta kiusaamisen ehkäisy on merkittävä osa myös meidän iltapäivätoimintaamme. Kiusaamista on tapahtunut useiden historiallisten aikakausien aikana. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018) Voidaan siis arvuutella, että tuleeko kiusaaminen koskaan loppumaan. Koen kiusaamisen ehkäisyn olevan tärkeänä osana nyky maailmaa ja omaa työtäni. Mielestäni lapsille on tärkeää opettaa jo varhain koulumaailmassa, ettei muita tule kohdella syrjivästi.

Kiusaaminen kehittyi vähitellen yhteisölliseksi käyttäytymismalliksi, johon yksilöt mukautuvat ja jota he myös muokkaavat omalla toiminnallaan. Ryhmän hierarkia sekä yhteisön normit eli käsitykset siitä, mikä kyseissä ryhmässä on hyväksyttävää tai normaalia, muototutuvat ajan myötä. Tämä selittää, miksi kaikissa ryhmissä erilaisuus ei automaattisesti johda kiusaamiseen. Vaikka esimerkiksi taipumus aggressiivisuuteen on osittain geneettistä, ryhmän normit vaikuttavat siihen, ilmeneekö tämä perinnöllinen taipumus lapsen tai nuoren käyttäytymisessä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018, s.38)

Suomalaisissa kouluissa uudet opetussuunnitelman perusteet korostavat oppilaiden osallisuutta tukevan toimintakulttuurin luomista, sekä yhteisöllisen hyvinvoinnin edistämistä. Lisäksi ne velvoittavat puuttumaan kiusaamiseen, väkivaltaan ja epäasialliseen

käyttäytymiseen. Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja työrauhan vahvistaminen voidaan integroida osaksi tavoitteita ja rakenteita. Koulumaailmassa opiskeluhoito pyrkii estämään kiusaamista, sekä ennaltaehkäisemään sitä. Yhteisöllinen opiskeluhoito on keskeisessä asemassa sekä kiusaamisen ehkäisyssä, että siihen puuttumisessa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018, s.56)

Iltapäiväkerhossa opiskeluhoillon vastine voisi olla ohjaajat. Me yritämme luoda lapsille mahdollisimman turvallisen ympäristön, jossa lapsi saa ohjattua toimintaa, sekä myös vapaamuotoisia leikkejä. Huvikummun työntekijät ovat tiiviisti yhteistyössä myös opettajien ja lasten vanhempien kanssa, jotta lapsella on mahdollisimman hyvä olla iltapäiväkerhossa.

3 Yhteisö, yhteisöllisyys ja osallisuus

Tässä luvussa käydään läpi aikaisempia tutkimuksia. Käyn alaluvuissa läpi yhteisöä, osallisuutta, sekä kiusaamista, ja sitä miten nämä käsitteet liittyvät yhteisöllisyyteen. Lisäksi käyn läpi käsitettä ”yhteisöllisyys” tässä luvussa. Käytän yhteisöön, sekä yhteisöllisyyteen pääasiallisena lähteenä Taina Kalliokosken vuonna 2020 julkaistua väitöskirjaa, koska se on relevantti aiheeseeni liittyen, ja julkaisu on tältä vuosikymmeneltä. Kiusaamiseen liittyvä aineisto pohjautuu Päivi Hamaruksen vuonna 2006 julkaistuun väitöskirjaan. Julkaisu on vanha, mutta tutkimus on nähdäkseni yleisesti arvostettu ja sitä on käytetty lähteenä useasti vuosienkin jälkeen. Osallisuuteen liittyvä kappaleessa käytän lähteenä pääasiassa Elina Nivalan ja Sanna Rynäsen kirjoituksia. Nivalan ja Rynäsen kirjoja ja artikkeleita on suositeltu käytettävän lähteinä heti ensimmäisestä opiskeluvuodesta lähtien.

3.1 Yhteisön käsite

Yhteisöllisyyden määrittämisen yhteydessä on hyvä määrittää myös sana ”yhteisö”, koska ne kulkevat käsi kädessä. Sekä yhteisölle että yhteisöllisyydelle ei ole yksiselitteistä määritelmää, sillä niiden merkitykset vaihtelevat ja ne muuttuvat ajan sekä kulttuurin myötä. Historian saatossa yhteisöt ovat muodostuneet eri kulttuurien pohjalta ja saaneet toisistaan poikkeavia muotoja. Yhteistä kaikille yhteisöille on kuitenkin se, että ihminen ei ole koskaan selviytynyt täysin yksin, vaan yksilöt ovat aina tarvinneet toisiaan oman olemassaolonsa tueksi. (Forsman, 2021, s.16) Taina Kalliokosken mukaan yhteisö tarkoittaa ihmisryhmää, jota yhdistää jokin yhteinen tekijä. Kaikki ihmisten muodostamat ryhmät voidaan näin ollen luokitella yhteisöiksi. Toinen yleinen tapa määritellä yhteisö on asettaa se vastakkain jonkin toisen yhteenliittymän, kuten yhteiskunnan, kanssa ja korostaa näin sen erityisiä

ominaispiirteitä. (Kalliokoski, 2020, s. 16) Kalliokoski kertoo, että empiirikoiden mielestä, yhteisöjen piirteitä sekä jäsenten toimintaa ja kokemuksia voidaan tarkastella erilaisten indikaattorien avulla. Yhteisöjä luokitellaan muun muassa niiden koon, yhdistävän tekijän, tarkoituksen sekä vuorovaikutuksen tiheyden ja luonteen perusteella – olipa se sitten välitöntä tai välillistä. (Kalliokoski, 2020, ss.16-17)

Kalliokoski kuvaa yhteisöä viiden ehdon voimin. Hänen mukaansa, yhteisö määrittyy, jos jokin yhteenliittymistä täyttää vähintään yhden viidestä ehdosta. Viisi ehtoa on yhteenliittymä, tunnistaminen, vuorovaikutus, eetos, ja jatkuvuus. (Kalliokoski, 2020, s. 77)

Yhteenliittymä tarkoittaa ihmisjoukkoa, jolla on vähintään yksi yhteinen tai yhdistävä tekijä. Ihmisiä voi yhdistää yhteinen asuinympäristö, toiminta tai elämäntapa, sekä esimerkiksi jaetut kiinnostuksenkohteet, uskomukset tai elämäntilanteesta johtuvat yhtäläisyydet. Yhteinen side voi olla joko muiden määrittelemä tai itse valittu, ja se voi olla jopa hyvin spesifi. Esimerkiksi yhdistykseen kuuluminen voi olla yhdistävä tekijä, vaikka jokaisella jäsenellä voi olla siihen täysin erilaiset syyt. Yhdistävä tekijä voi olla joko ulkopuolisten helposti havaittavissa tai vain ryhmän jäsenten tiedossa, kuten esimerkiksi salaseuroissa. Ryhmää voidaan pitää yhteisönä myös ulkopuolisten näkökulmasta, vaikka ryhmä ei oikeasti olisikaan yhteisö. Tämän vuoksi on tärkeää ottaa huomioon myös ryhmän jäsenten oma käsitys yhteisöstä. On kuitenkin hyvä muistaa, että yhteenliittymä ei automaattisesti tarkoita, että kyseessä on yhteisö, sillä kyseessä saattaa olla vain esimerkiksi ikäryhmän kansanosa. (Kalliokoski, 2020, s.78)

Tunnistaminen tarkoittaa sitä, että yhteenliittymän jäsen tunnistaa kuuluvansa joukkoon. Yhteisön jäsen ei pysty olemaan kokonaisvaltainen jäsen ilman, että hän kokee kuuluvansa joukkoon, sekä muiden jäsenten hyväksyntä ja tunnustus joukkoon. Kokonaisvaltaisella jäsenyydellä Kalliokoski tarkoittaa jäsentä, joka pystyy vaikuttamaan yhteisön asioihin. Jäsenyyden saamiseksi, on jäsenen saatava tunnustamissuhde muiden yhteisön jäsenten kanssa. Tällä tarkoitetaan, että ryhmän muut jäsenet tunnustavat toisen henkilön jäsenekseen samalla kun henkilö itse kokee kuuluvansa ryhmään. Yhteenliittymän jäsenen on tunnistettava yhteenliittymän olemassaolo, sekä yhteenliittymän sisällä olevien henkilöiden yhteys toisiinsa. Kun henkilö on tunnistanut yhteenliittymän ihmisen yhteyden, hänen tulee tunnistaa jakavansa tämän saman yhteyden muiden jäsenten kanssa. (Kalliokoski, 2020, s.79–80)

Vuorovaikutus kattaa yhteisön sisällä olevien keskinäisen vuorovaikutuksen.

Järjestäytyneessä vuorovaikutuksessa yhteisön jäsenet ovat keskenään tekemisissä ja

kommunikoivat yhteisön raamien sallimissa rajoissa. Eri yhteisöissä on erilaisia tapoja olla vuorovaikutuksessa. Vuorovaikutus voi olla esimerkiksi hierarkiaan perustuvaa tai tasa-arvoista. Tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa kommunikaatio tapahtuu kaikkien jäsenten välisesti keskenään. Hierarkiaan perustuvassa tavassa kommunikoida, vain osa jäsenistä kommunikoi ylempänä hierarkiassa olevien kanssa. Yhteisön kommunikointi tulisi olla jossain määrin yhteistoiminnaksi mielletävää vuorovaikutusta, joka edistää yhteisön jatkuvuutta, sekä yhteisön tavoitteita ja päämäärää. (Kalliokoski, 2020, s.84)

Eetosehto tarkoittaa sitä, että yhteisön jäsenillä on yhteenliittymässä käsitys siitä, millaisia sääntöjä, tavoitteita ja tarkoituksia yhteisössä on. Eetosehto myös kertoo, miksi kyseinen yhteisö on olemassa ja mitä se tavoittelee, se sanelee mitä yhteisön jäsenen tulee tehdä yhteisön eteen, ja miten yhteisössä toimitaan. Eetos määrittää yhteisen pohjatiedon, joka syntyy jäsenten vuorovaikutuksessa. Pohjatieto tarkoittaa sitä tietoa, mikä on yleisesti kaikilla jäsenillä tiedossa. Jäsenillä voi olla esimerkiksi yhteistä rehellisyyden piirre, mikä antaa jäsenille luotettavan ja turvallisen ympäristön pyytää apua. Eetosehtokaan ei välttämättä tarkoita, että kyseessä on yhteisö, jos jäsenet eivät sitoudu eetoksen, vuorovaikutuksen, ja tunnistamisen jälkeen yhteenliittymän jatkuvuuteen. (Kalliokoski, 2020, ss.85–86)

Jatkuvuus kuvaa sitä, että yhteenliittymän jäsenten mukaan yhteenliittymä on jatkuva, eikä vain hetkellinen tunne. Jatkuvuus on kriittinen osa yhteisöä, eikä sitä synny, jos jatkuvuutta ei ole. Jatkuvuuden käsite luo varmuutta jäsenissä, ja antaa mahdollisuuden sitoutua toimintaan. Ei ole varmuutta siitä, minkä on oltava jatkuvaa, jotta ehto täyttyy, mutta tärkeää on, että yhteenliittymässä on jonkinlainen pyrkimys edistää jatkuvuutta vuorovaikutuksen avulla. (Kalliokoski, 2020, s.88)

3.2 Yhteisöllisyyden määritelmä

Yhteisöllisyyden määritelmä on monimutkainen, mutta sitä voidaan hahmottaa ”kolmitasoisella yhteisöllisyydellä”. Yhteisöllisyys voidaan siis jakaa kolmeen osaan: fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen yhteisöllisyyteen. Yhteisöllisyyttä tukevat olemassa olevat rakenteet, jotka vaikuttavat sekä ihmisten sisäiseen että ulkoiseen todellisuuteen. Fyysiset olosuhteet luovat pohjan yhteisöllisyyden sosiaalisille ja psyykkisille ulottuvuuksille, mutta niiden lisäksi myös kulttuuriset ja tilannesidonnaiset tekijät ovat keskeisiä. Yhteisöllisyyden säilymisen ja kehittymisen kannalta tärkeitä ovat käytännöt ja toimintamallit, jotka muokkaavat ja ylläpitävät yhteistä sosiaalista todellisuutta. Sosiaalisen

tason yhteisöllisyys näkyy ihmisten välisenä vuorovaikutuksena ja yhteistyössä tapahtuvina prosesseina. Sen sijaan koetun yhteisöllisyyden edellytykset voivat liittyä sekä sosiaaliseen todellisuuteen että yksilön sisäisiin kokemuksiin. Psykyllisellä tasolla yhteisöllisyys ilmenee tunteina ja ajatuksina, jotka voivat sisältää sekä emotionaalisia että kognitiivisia prosesseja. Yksikään näistä kolmesta tasosta ei toimi itsenäisesti ilman toisia, vaan ne ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja muodostavat yhdessä yhteisöllisyyden kokonaisuuden. (Kalliokoski, 2020, ss. 93–94)

Yhteisöllisyyden muotoutumiseen vaaditaan ihmisten kykyä tulla toimeen keskenään ja olemaan vuorovaikutuksessa. Luonteenpiirteet mahdollistavat ihmisten hakeutumisen kaltaistensa seuraan, mikä edistää yhteisön syntymistä. Yhteisöllisyydessä pyritään yhteistoimijuuteen, mikä tarkoittaa sitä, että ihmisten on tultava toimeen keskenään ja hakeuduttava toistensa seuraan. Yhteistoimijuuden toimimiseksi yksilön on ymmärrettävä, että toiset toimijat ovat yhteistyökumppaneita ja heillä on yhteisössä samat tavoitteet. Yhteistoimijuuden ylläpitämiseksi yksilön tulee olla tietoinen muidenkin toimijoiden haluista, eikä ajatella vain omia tarpeitaan. Ihmisellä tulee myös olla sosiaalisia taitoja, joiden avulla muiden toimijoiden kanssa voidaan kommunikoida rauhanomaisesti. (Kalliokoski, 2020, ss.93–94)

Yhteisöllisyyden yksi perusteista on se, että yksilö on tietoinen muista yhteisön jäsenistä. Ilman muita jäseniä, yhteisöllisyyttä ei synny. Lisäksi yksilöllä tulee olla jokin väylä olla vuorovaikutuksessa muiden jäsenten kanssa. Esimerkiksi yhteiskunta voi lisätä vuorovaikutuksen mahdollisuutta esimerkiksi mahdollistamalla oman ammatin alla työskentelyn, vapaa-ajan toiminnan ylläpitämisen, tai yleisten paikkojen ja miljöö luomisen, jossa yhteisöjä voi syntyä. Jos vuorovaikutusta ei tapahdu, yhteisöllisyyttä ei synny. (Kalliokoski, 2020, s.96)

Yhteisöllisyyttä syntyy, kun yhteisön jäsenet toimivat yhdessä, tätä kutsutaan toiminnalliseksi yhteisöksi. Toiminnan tulee kuitenkin tapahtua toimijoiden välisessä yhteishalussa ja yhteistyössä, koska vastentahtoinen toimiminen ei edistä ryhmän toimintaa. Toimijoiden tulee toimia yhteisten intressien mukaan, sekä tunnistaa muut toimijat ja heidän yhteisen tavoitteensa yhteisön eteen. (Kalliokoski, 2020, s.104)

Koettu yhteisöllisyys voi perustua toimijoiden väliseen todelliseen vuorovaikutukseen tai yksilön kokemaan merkityksellisyyteen. Kokemusta yhteisöllisyydestä ei voida tarkastella ilmiömaailman objektina, koska yhteisöllisyyden kriittinen osa on henkilön itsensä kokemus määritelmästä. Yhteisöllisyyden kokemuksessa on mukana subjekti, joka on tässä

tapauksessa yksilö tai ryhmä. Yksilö toimii subjektina sen takia, että kokemuksen saajana on yksilön oma mieli. Ryhmän toimimisesta subjektina voidaan puhua vain kuvainnollisesti, kun ryhmän toimijat kokevat ryhmänä saman tilanteen. (Kalliokoski, 2020, s.113)

Kokemukselliseen yhteisöllisyyteen tarvitaan kokijan lisäksi itse kokemus, esimerkiksi yhteinen koettu tapahtuma, tai yhdessä jonkun asian edistämistä. Ryhmän ulkopuolinen taho saattaa aiheuttaa yhteisön sisällä toimijoiden tarkastelua, sekä ryhmän merkityksellisyyden tarkastelua. Kokemuksen lisäksi tarvitaan kokijan itsensä tulkinta tapahtuneesta ja sen painoarvosta yksilölle. (Kalliokoski, 2020, s.114)

Merkityksiä yhteisössä syntyy muun muassa yhteisön ehtojen avulla. Esimerkiksi varmuus yhteisön jatkuvuudesta, toisten jäsenten kanssa vuorovaikutuksessa olemisesta, yhteiset tavoitteet ja mielenkiinnon kohteet, tai arvot voivat lisätä yksilön merkitystä ja kokemuksia yhteisössä. Yhteisöllisyyden merkitystä vahvistaa myös se, että yksilö ajattelee, että muiden yhteisön jäsenet kokevat samankaltaisia kokemuksia. (Kalliokoski 2020, s.117)

Lappalaisen ja Loikkasen (2014, s.9) mukaan Ahonen ja kumppanit kertovat, että (2013, s.49–50) lasten yhteisöt muodostuvat sen perusteella, mitä asioita kaverisuhteissa pidetään arvossa. Tärkeitä tekijöitä ovat esimerkiksi yhteiset kiinnostuksenkohteet, luova leikkiminen sekä myönteiset luonteenpiirteet, kuten reiluus. Lapsille merkityksellisiä ovat myös toisten auttaminen ja leikin sääntöjen noudattaminen. Lisäksi ulkoiset seikat, kuten hauskat lelut, ulkonäkö tai fyysiset erityispiirteet, voivat osaltaan vaikuttaa siihen, miten ja millaisiin ryhmiin lapset hakeutuvat. (Lappalainen & Loikkanen, 2014)

Kalliokoski erottelee kolme koettuun yhteisöllisyyteen liittyvää käsitettä. Yhteisöllinen kokemus tapahtuu kollektiivisesti, eli monen jäsenen kokemana, mutta kokijoiden suhde ei välttämättä vastaa käsitettä yhteisö. Yhteisöllisyyden kokemus taas voi olla joko yksilön tai ryhmän kokema, ja toimijoilla on yhteinen jäsenyys yhteisössä. Kokemus myös on yhteisön yhteistoiminnassa syntynyt. Kokemus yhteisöstä on taas yksilön kokema, ja sen kokijana voi olla yksilö, joka ei aiemmin kuulunut yhteisöön. Kokemus yhteisöstä voi syntyä sellaiselle henkilölle, joka ei pysty täysivaltaiseen toimintaan yhteisössä, esimerkiksi lapsi tai vanhus. (Kalliokoski, 2020, 118)

3.3 Kiusaaminen ja sen suhde yhteisöllisyyteen

Määritetään ensiksi kiusaaminen ja sen jälkeen sen yhteys yhteisöllisyyteen. Kiusaamisen määrittelemisen on tärkeää siksi, että kun kaikilla yhteisön jäsenillä on sama käsitys siitä,

mitä kiusaaminen on, voidaan siihen puuttua matalammalla kynnyksellä. (Hamarus, 2006, s.47)

Kiusaaminen on subjektiivista, eikä sen määritelmä ole yksiselitteistä. Kiusaaminen eroaa riitelystä siten, että kiusaamisessa tapahtuu toistuvuutta, tietoisuutta, vallankäyttöä, sekä se saattaa olla ryhmäilmiö. Kiusaaminen voi olla ulkopuolisen hankala huomata, sillä kyse on yksilön omasta kokemuksesta. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2018)

Olweuksen määritelmää kiusaamisesta on pidetty laajasti hyväksyttynä määritelmänä ja se on hyväksytty kansainvälisessä tutkimuksessa käytettäväksi määritelmäksi (Hamarus, 2006, s.47). Hamarus (2006, s.47) kertoo Olweuksen (1992) määrittelevän kiusaamisen seuraavasti ”yksilöä kiusataan, tai hän on kiusaamisen uhri, jos hän on toistuvasti tai pidempään alttiina yhden tai useamman muun henkilön negatiivisille teoille”. Tämä tarkoittaa sitä, että tekijä yrittää aiheuttaa kiusatulle vammoja, tai epämiellyttävän olon. Hamarusen mukaan kiusaaminen voi ilmetä muun muassa näissä eri muodoissa: tapahtumia, jossa kiusaaminen alkaa hiljalleen ja voimistuu sitten, väkivaltaisia kohtauksia, sanallista kiusaamista, ulkopuolelle jättämistä eli eristämistä, sekä tiedostamattomana kiusaamisena. (Hamarus, 2006, s.60)

Oppilasyhteisössä kiusaamista aiheuttaa normien rikkominen. Hamarus (2006, s.124) kertoo, että Salmivallin (2003, s.34) mukaan normit tarkoittavat hiljaisia sääntöjä, joita noudattamalla tulee hyväksytyksi ryhmään. Normien rikkomisesta voi aiheutua eristys muusta ryhmästä. Normin rikkojaa on muun ryhmän mielestä helppo rangaista, koska hän ei noudata yleisiä sääntöjä. (Hamarus, 2006, s. 127) Oppilasyhteisössä kiusaamiseen liitetään usein vertailu erilaisuudesta ja samanlaisuudesta.

Yhteisöllisyyden lisääminen näyttäisi vähentävän kiusaamista, ja koulumaailmaan liittyvät tutkimukset tukevat väitettä. (Luukinen, 2018, s.55) Kiusaamista voidaankin ennaltaehkäistä esimerkiksi koulumaailmassa laittamalla kiusattu henkilö istumaan tai pariaksi ryhmätehtävään kaverin kanssa. Jos samalla luokalla on edes yksi ystävä, se ehkäisee kiusaamista. (Hamarus, 2006, s.212)

Yhteisöllisyys voi olla myös negatiivista juuri kiusaamisen näkökulmasta, tätä kutsutaan myös hajautuneeksi yhteisöllisyydeksi. Esimerkiksi luokassa tapahtuva ryhmäkiusaaminen saatetaan mieltää oppilaiden keskuudessa yhteisölliseksi, jossa kiusaajat ovat yhdessä ulkopuolelle jätettyä kiusattua vastaan. Luokassa muut oppilaat saattavat kiusaajien takia mieltää kiusatun oppilaan ”pahana”, joka ei kuulu joukkoon ja muut ovat häntä vastaan.

(Hamarus, 2006, s. 201) Luukinen (2018, s.50) kuvaa negatiivista yhteisöllisyyttä ”yhteisöllisyyden leikkimiseksi”, jossa yksilöllisyys poistetaan samanmielisyyden vuoksi.

3.4 Osallisuuden käsite

Nivala & Ryyänen (2013) ymmärtävät osallisuuden kuuluvan sosiaalipedagogiseen käsitteistöön, ja se kuvaa yhteisöjen ja ihmisten, sekä yhteiskunnan ja ihmisen välillä olevaa suhdetta. Hyvinvoinnin yksi perusrakenteista on kuuluminen ja kokemus kuulumisesta yhteisöihin ja yhteiskunnan rakenteisiin. Kun puhutaan osallisuuden liittymisestä demokratian elinvoimaisuuteen, on kyse siis ihmisten välisistä suhteista ja niihin liittyvistä kokemuksista. Tutkijat korostavat osallisuuden käsitteen tarkoittavan yhteisöön kuulumista ja sen merkitystä. Sosiaaliset suhteet, sekä kokemus yhteisöllisyydestä auttavat saavuttamaan osallisuutta. (Nivala & Ryyänen, 2013, s. 20)

Osallisuuden saavuttamiseksi tarvitsee osallisuuden tarjota yksilölle vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksia, sekä kertoa omia näkemyksiään ja tehdä päätöksiä. (Nivala & Ryyänen, 2013, 2, s. 20) Osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa yksilön voimavarat sekä yhteiskunnan resurssit ja ympäristön ilmapiiri. Muun muassa sosiaaliset suhteet, sekä kokemus yhteisöllisyydestä auttavat saavuttamaan osallisuutta. Suomessa vapaa-ajan toiminnan avulla pystytään rakentamaan vuorovaikutusta, jonka avulla yksilö voi kokea itsenä merkitykselliseksi, kokonaisvaltaiseksi yhteiskunnan jäseneksi. Lisäksi osallisuuden kokeminen liittyvät elintason, kuulluksi tulemiseen, sekä oman itsensä toteutumisen mahdollisuuksiin. Ihmisoikeuksien ja perustarpeiden ylläpito, turvallisuus, ja koskemattomuus ovat vahvasti kytköksissä elintason. Yksilö on kykeneväisempi osallistumaan, kun hänellä on terveydentila kunnossa ja tulotaso hyvä. (Särkelä-Kukko, 2014, ss.39-41)

Suomalaisessa yhteiskunnassa kansalaisyhteiskunnalla on perinteisesti ollut tärkeä rooli osallisuuden vahvistamisessa. Kansalaisyhteiskunta pohjautuu ihmisten vapaaehtoiseen toimintaan, aktiivisuuteen ja yhdessä tekemiseen. Erilaisten kansalaistoiminnan kautta syntyvien kohtaamisten myötä ihmiset voivat kokea osallisuutta, ja parhaimmillaan se herättää halun vaikuttaa omaan lähiyhteisöön ja koko yhteiskuntaan. (Särkelä-Kukko, 2014, ss.43-44)

Yhteisöllisyys ja osallisuus nähdään usein toisiinsa liittyvinä käsitteinä. Tällöin painotetaan tunnetta siitä, että kuuluu johonkin itseä suurempaan, koetaan yhdessä tekemisen merkitys

ja tunnetaan luottamusta omaa yhteisöä tai laajemmin koko yhteiskuntaa kohtaan. (Kulttuuripolitiikan tutkimuksen seura ry, 2015, s.25). Osallisuutta tapahtuu silloin, kun yksilö on osana, toimii osana, ja kokee olevansa osana yhteisöä. Suhde muotoutuu kuuluvuuden tunteesta, johonkin kuulumisesta ja osallistumisesta. Osallistuminen yhteisössä tapahtuu vuorovaikutuksessa yhteisön muiden jäsenten kanssa. Sosiaalipedagogisessa merkityksessä osallisuus kuvaa ihanteellista suhdetta yksilön ja yhteisön välillä. Osallisuus toteutuu, kun ihminen on osa yhteisöä, osallistuu sen toimintaan ja pystyy vaikuttamaan siihen sekä kokee kuuluvansa siihen. Tämä voi tapahtua erilaisissa yhteisöissä sekä laajemmalla tasolla osana yhteiskuntaa. (Nivala & Ryyänen, 2021, s.44)

Lasten osallisuutta vahvistaa herkkä ja arvostava kohtaaminen sekä kokemus siitä, että heidät nähdään ja kuullaan. Kun lapset ja heidän huoltajansa pääsevät mukaan toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin, osallisuuden tunne kasvaa. Jokainen työntekijä on tärkeä osa kasvatusyhteisöä, ja henkilöstön tehtävänä on tunnistaa lasten väliseen vuorovaikutukseen liittyviä eriarvoistavia tilanteita ja puuttua niihin hienovaraisesti ja johdonmukaisesti. Lapsen identiteetin ja itsetunnon kehittymistä tuetaan myönteisellä ja kannustavalla vuorovaikutuksella. Opetushallituksen loppuraportissa kerrotaan, että lapsen osallistaminen toiminnan suunnitteluun, kehittämiseen, ja sen arviointiin auttavat lasta työskentelemään muiden lasten kanssa, sekä harjoittamaan neuvottelua, riitojen sopimisia, ja kriittisen ajattelun taitoa. (Opetushallitus, 2018, s.30)

4 Yhteisöllisyyden lisääminen

Lasten käsitys yhteisöllisyydestä ja sen muodostumisesta kehittyy hiljalleen. Kyse on osallisuuden prosessista. Yhteisön jäseneksi tullaan osallistumalla yhteisön toimintaan. Yhteinen toiminta jäsenlee ja muokkaa yhteisössä olevien yksilöiden suhteita. (Koivula, 2010, s.153) Koivulan mukaan hänen tutkimuksessansa nousi esiin kolme tekijää, jotka vaikuttavat yhteisön jäsenyyden ja yhteisöllisyyden tunteen syntymiseen: ystävyysuhteet, yhteinen tekeminen ja niin sanottu "me-puhe". Ystävyysuhteet olivat yhteisön rakentumisen perusta sekä ydin- ja pienryhmien muodostumisen lähtökohta. Ne loivat lapsille kokemuksen yhteenkuuluvuudesta ja vahvistivat tunnetta ryhmän jäsenyydestä. Yhteinen tekeminen ja ystävyysuhteet loivat yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä. Ystävien avulla voidaan myös helpottaa oppimista, koska ystävät tukevat toisiaan ja ovat toisiaan kohtaan tasavertaisia. (Koivula, 2010, s.153)

Koivulan (2010, ss.154-155) mukaan yhteisen toiminnan rakentaminen oli perustana yhteisöllisyyden kasvulle ja yhteisön jäsenyydelle. Yhteinen toiminta myös auttaa lapsia vaikuttamaan toiminnan kulkuun. Ystävyyssuhteiden avulla yhteinen toiminta muodostuu entistä merkityksellisemmäksi. Yhteisöllisyys perustuu siis tunteisiin ja kokemuksiin. Koivulan tutkimuksessa lasten yhteisöllisyys ja yhteisön jäsenyys ilmeni ”me”-puheena. ”Me”-puhe oli keskeinen vuorovaikutuksen keino, ja se vahvisti yhteistä toimintaa. Yhteisöllisyys näkyi myös ystävien tukemisena ja yhteisen toiminnan jatkamisena, mahdollisista takaiskuista huolimatta.

Nivalan (2021, s.43) mukaan lasten tulee tulla nähdyksi ja kuulluksi sellaisina kuin he ovat, jotta he voivat olla osana ryhmää, mikä mahdollistaa aloitteellisuuden. Lapsen rohkaiseminen jakamaan omia kokemuksiaan luo pohjaa halulle ja kyvylle toimia yhdessä toisten kanssa sekä vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta. Osallisuutta tukevana pedagogisena menetelmänä pidetään usein pienryhmiä, joissa jokainen lapsi voidaan huomioida yksilöllisesti paremmin kuin suuressa ryhmässä. Pienryhmätoiminta edistää yhteisöllisyyden kokemusta ja vahvistaa ryhmään kuulumisen tunnetta.

Yhteisen tekemisen avulla lapset harjoittavat yhteenkuuluvuuden tunnetta. Lapsen osallistuessa yhteisiin toimiin ja saadessaan niistä palautetta auttaa lasta tuntemaan itsensä tärkeäksi yhteisön jäseneksi. Sosiaalista ympäristöä pystytään luomaan, kun kaikki otetaan mukaan toimintaan, ja kaikki saavat toimia omien sosiaalisten kykyjensä varjolla. Lapsia pitää tukea myös yksilöllisesti, vaikka osallisuuden vahvistaminen on yhteisöllinen prosessi. (Nivala, 2021, s.54)

Elinan Nivalan ja Sanna Ryynäsen (2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale) mukaan yhteisöllisyyden lisäämiseen tarvitaan yhteistoiminnan tukemista, luomalla vuorovaikutukselle ja kohtaamiselle suotuisia tilanteita. Yhteistoiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä silloin, kun se edistää tasavertaista vuorovaikutusta, rakentaa merkityksellisiä ihmissuhteita ja luo osallistujien välille positiivista riippuvuutta, sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta. Yhteistoiminnassa lähdetään liikkeelle yhdessä tunnistetusta tarpeesta ja pyritään kohti yhteisesti sovittuja tavoitteita hyödyntäen jokaisen osallistujan osaamista ja panosta.

Tavoitteena on, että kaikki ovat sitoutuneita toimintaan, osallisia päätöksentekoon, kantavat vastuuta sen toteutumisesta ja arvioivat onnistumista. Kun osallistujat työskentelevät yhteisen tavoitteen eteen ja jakavat sekä onnistumiset että haasteet, syntyy

yhteenkuuluvuuden tunne ja kokemus merkityksellisyydestä niin toimijana kuin yhteisön jäsenenä. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale)

Sosiaalipedagoginen toimija tukee prosessia auttamalla osallistujia hahmottamaan yhteisiä päämääriä, löytämään keinoja niiden saavuttamiseksi, etenemään yhdessä sovittuun suuntaan sekä refleктоimaan kokemuksiaan, sekä oppimaan ja kehittymään ajan kuluessa. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale)

Yhteistoiminnalliset prosessit voivat kestää lyhyemmän tai pidemmän aikaa ja toteutua erilaisissa ympäristöissä. Tärkeää on, että ne mahdollistavat vuorovaikutuksen, yhteisen tekemisen ja yhteisöllisten suhteiden rakentumisen, joka tukee osallistujien sosiaalista kasvua. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, neljäs kappale)

Sosiaalipedagoginen työskentelytapa voidaan nähdä yhteisökasvatuksellisena. Se tapahtuu yhteisöissä, hyödyntää yhteisöllisyyttä ja tavoittelee sen vahvistamista. Yhteisö nähdään oppimisen ja kasvun suotuisana ympäristönä, ja yhteisöllisyys taas on kasvatustyön keskeinen tavoite. Kasvatus ei perustu perinteiseen hierarkkiseen suhteeseen kasvattajan ja kasvatettavan välillä, vaan se tapahtuu yhteisössä, jossa kaikki oppivat ja kehittyvät yhdessä. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, viides kappale)

Yhteisökasvatuksellinen lähestymistapa toimii vastavoimana nykyajan yksilöllisyyttä ja omavastuuta korostavalle ajattelulle, joka painottaa kilpailua ja sysää yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuvastuun yksilölle. Sen sijaan yhteisökasvatus tukee yhteistyötä ja vahvistaa käsitystä siitä, että ihmiset ovat sidoksissa toisiinsa. Tämä tarkoittaa työskentelytapojen löytämistä, jotka tekevät tiedon hankkimisen näkyväksi. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, viides kappale)

5 Opinnäytetyön toteutus

Tarkoituksena oli selvittää, miten yhteisöllisyyttä voidaan lisätä kerhotoiminnassa ja käsitellä aiheita yhteisöllisyyden ympärillä. Koen, että yhteisöllisyyttä voidaan aina kehittää parempaan suuntaan varsinkin lasten keskuudessa. Omassa työssäni olen huomannut, että se on hyvä kehityskohde, ja opasta yhteisöllisyyden lisäämisestä voidaan hyötyä nyt ja paljon myöhemmin myös tulevaisuudessa. Uskon siis, että aihe tulee olemaan pinnalla monien vuosien päästä yhä. Yhteistyökumppanina oleva Huvikumpu Ry on myös ollut samoilla linjoilla kanssani siitä, että aihe on ajankohtainen ja siitä voidaan hyötyä myös tulevaisuudessa.

Opinnäytetyön tutkimus on laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteitä ovat muun muassa: keskittyminen toimintaan, subjektiuden arvostaminen, mitä- ja mitenkysymysten painottaminen ja analyysivetoisuus. (Kallinen & Kinnunen, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja, 2021)

5.1 Opinnäytetyön tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävässä selvitetään, miten yhteisöllisyyttä lisätään. Tutkimuksen perusteella luodaan opas, jonka tarkoituksena on esimerkkien avulla edistää yhteisöllisyyttä, mutta myös osallisuutta.

1. Miten yhteisöllisyyttä lisätään lasten kerhotoiminnassa? Tämä on se tutkimuskysymys, mihin keskityn eniten tässä opinnäytetyössä. Koen sen olevan todella keskeisessä osassa kerhotoimintaa, ja uskon muiden asioiden nivoutuvan juuri yhteisöllisyyden ympärille.
2. Miten osallisuutta lisätään lasten kerhotoiminnassa? Osallisuuden lisääminen on keskeisessä osassa, kun puhutaan yhteisöllisyydestä, niin kuin teoriapohjassa on käynyt ilmi. Osallisuus ja yhteisöllisyys kulkevat käsi kädessä, ja osallisuuden avulla yhteisöllisyyttä juuri voidaan lisätä, joten on luonnollista puhua myös tässä opinnäytetyössä siitä.
3. Ehkäiseekö yhteisöllisyys kiusaamista? Kiusaamista tässä opinnäytetyössä käsitellään sen takia, että näen omassa työssäni iltapäiväkerhossa toisinaan jonkin verran kiusaamista, ja uskon kiusaamisen ehkäisyn olevan keskeisessä osassa myös tulevaisuudessa. Kiusaamisen ehkäisemiseen yhteisöllisyyden lisääminen on hyvä keino, niin kuin teoriapohjasta on käynyt ilmi, joten koen järkeväksi käydä asiaa läpi tässä opinnäytetyössä.

5.2 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Opinnäytetyössä käytettiin aineiston keruussa metodina kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Tavoitteena kirjallisuuskatsauksessa on edistää jo valmista teoriaa sekä luoda uutta teoriaa. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan myös arvioida teoriaa sekä hahmottaa laajempaa käsitystä asiakokonaisuudesta. Kirjallisuuskatsaus on siis tutkimuksista tehtyä tutkimusta, mikä tarkoittaa tulosten kokoamista uuden tutkimuksen aineistoksi. (Salminen,

2011, s.3) Kirjallisuuskatsaus auttaa tiivistämään laajat aineistot kokonaisuudeksi sekä tuottamaan uutta tietoa aiheen ympärillä (Salminen, 2011, s.22).

Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa ei yleensä ole tiukkoja rajoja eikä sääntöjä. Aineistot ovat laajoja, mutta tutkimuskohde voidaan kuitenkin kuvata laaja-alaisesti sekä siinä voidaan luokitella tutkittavaa ilmiötä ja sen ominaisuuksia. Lisäksi tutkimuskysymykset voivat olla suurpiirteisempiä, kuin muissa kirjallisuuskatsauksen muodoissa. (Salminen, 2011, s.6)

Aineisto esitellään taulukossa 1.

Taulukko 1. Katsaukseen valikoitunut aineisto

Tekijät	Julkaisuvuosi	Julkaisun nimi	Julkaisun tyyppi
Merja Koivula	2010	Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa	väitöskirja
Elina Nivala & Sanna Ryyänen	2024	Sosiaalipedagogiikka – kohti inhimillisempää yhteiskuntaa ja kestäväää elämää	kirja
Riina Forsman	2021	Yhteisöllisen asumisen merkitys ikäihmisen elämänlaatuun	pro gradu -tutkielma
Taina Kalliokoski	2020	Yhteisöllisyyden rajat yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta	väitöskirja
Reija Salovaara & Tiina Honkonen	2011	Rakenna hyvä luokkahenki	kirja
Sanna Nivala & Elina Ryyänen	2013	Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia	tieteellinen artikkeli
Opetushallitus	2018	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018	määräykset ja ohjeet

5.3 Analyysinä teemoittelu ja tulokset

Aineisto analysoitiin tässä opinnäytetyössä teemoittelun avulla. Teemoittelussa aineistosta etsitään tutkimuksen kannalta olennaisimmat aiheet, eli teemat. Teemoittelu tarkoittaa laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmää ja se on sisällönanalyysin muoto. Teemat ovat aineiston sisällä toistuvat asiat. Teemat tulevat esiin aineiston tuloksina. (Kallinen & Kinnunen, Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja, 2021)

Yhteisöllisyyden lisäämisen aineistoina käytettiin esimerkiksi Merja Koivulan (2010, s.153) väitöskirjaa. Väitöskirjasta nousi esille yhteisen tekemisen teema, joka lisää yhteisöllisyyttä. Koivula kirjoittaa väitöskirjassaan seuraavasti: ”Yksilö tulee yhteisön jäseneksi vähitellen, yhteisen tekemisen kautta.” Yhteisöllisyyden lisäämiseen toiseksi aineistoksi valikoitui Nivalan ja Rynnäsen kirja ”Sosiaalipedagogiikka” (2024). Tästä teoksesta nousi teemoina esille yhteisöllisyyden lisääjänä yhteistoiminta ja toiminnan suunnittelemiseen osallistuminen. Nivala ja Rynnänen (2024, Yhteisöllisyyden edistäminen -luku, kolmas kappale) toteavat seuraavasti:

Yhteistoiminta edistää yhteisöllisyyttä, jos se lisää toimintaa osallistujien tasavertaista vuorovaikutusta, kehittää merkityksellisiä suhteita ja luo osallistujien välille myönteistä riippuvuutta ja kuulumisen tunnetta.

Yhteistoiminnallisessa prosessissa edetään yhdessä tunnistetusta tarpeesta kohti yhdessä sovittuja päämääriä niin, että hyödynnetään kaikkien osallistujien osaamista ja työpanosta.

Kolmantena yhteisöllisyyden lisäämisen lähteenä käytettiin Riina Forsmanin (2021) gradu – tutkielmaa. Tässä esiin teemaksi nousi vuorovaikutussuhteen tärkeys. Forsman kirjoittaa ”Yhteisössä jäsenten yhteenkuuluvuus muodostuu välittömässä kanssakäymisessä vuorovaikutussuhteen avulla” (Forsman, 2021, s.17) Myös Taina Kalliokosken (2020) väitöskirjasta nousee esiin vuorovaikutussuhteen merkitys. Kalliokoski (2020, s.96) kuvaa

Yhteistoimijuus toteutuu vain, jos nämä toimijuuden perusedellytykset täyttyvät, mutta niiden lisäksi yhteistoimijalta vaaditaan sosiaalisia kykyjä ja taitoja, joista osa voi olla synnynnäisiä alttiuksia ja taipumuksia, jotka

vahvistuvat tai heikkenevät yksilöpsykologisen kehityksen mukaan, ja joista osa voi olla opittuja.

Reija Salovaaran ja Tiina Honkosen teoksesta nousee esiin pienryhmien merkitys yhteisöllisyyden lisäämisessä. He kirjoittavat: ”Yhteisöllisyyttä edistäviä konkreettisia käytänteitä ovat esimerkiksi pienryhmä-, ja oppilaskunta- ja tukioppilastoiminta, luokkien ryhmäyttäminen ja koulun yhteiset tapahtumat.” (Salovaara & Honkonen, 2011, s.43) Taulukossa 2. havainnollistetaan yhteisöllisyyden lisäämisen teemoja.

Taulukko 2. Yhteisöllisyyden lisäämisen teemat aineistossa

Lähde	Esiin noussut teema yhteisöllisyyden lisäämiseksi
Merja Koivulan väitöskirja ”Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa” (2010)	Yhteinen tekeminen kohti yhteistä päämäärää
Nivalan & Rynänen teos ”Sosiaalipedagogiikka” (2024)	Yhteinen toiminta sekä kaikkien yhteinen työpanos kohti yhteistä tavoitetta
Riina Forsmanin pro gradu -tutkielma ”Yhteisöllisen asumisen merkitys ikäihmisten elämänlaatuun” (2021)	Vuorovaikutussuhteen merkitys
Taina Kalliokosken väitöskirja ”Yhteisöllisyyden rajat yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta” (2020)	Vuorovaikutussuhteen merkitys
Salovaaran & Honkosen teos ”Rakenna hyvä luokkahenki” (2011)	Pienryhmien merkitys

Osallisuuden lisäämisen aineistoina käytettiin esimerkiksi Sanna Nivalan ja Elina Rynänen (2013) artikkelia Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Artikkelista teemana ilmenee lasten kuulluksi ja nähdyksi tuleminen sekä yhteisön sisäisessä toiminnassa mukana oleminen ja toiminnan suunnittelu. Nivala ja Rynänen (2013, s. 20–22) toteavat:

osallisuus on kuulumista ja kiinnittymistä yhteisöön, mukana olemista yhteisön elämässä ja toiminnassa. Se on vahvasti kokemuksellista eli tunne jäsenyydestä, kuulumisesta yhteisöön, on osallisuuden perustana.

Perusideana on, että osallisuus saavutetaan sitten, kun osallistuminen tarjoaa osallistujalle todellisia mahdollisuuksia tuoda esiin näkemyksiään, vaikuttaa ja olla päättämässä, kantaa vastuuta ja käyttää valtaa. (Nivala & Ryyänen, 2013, ss. 20–21)

Myös aikaisemmin mainittu Nivalan ja Ryyänen teos Sosiaalipedagogiikka (2024) toimi osallisuuden lisäämisen lähteenä. Teemaksi muodostui vuorovaikutuksellisuus ja yhteisen tavoitteen eteen työskentely:

Kun osallistuminen on nimenomaan vuorovaikutuksellista toimintaa, jossa etsitään ja toteutetaan yhteisiä tavoitteita, se synnyttää myönteisiä suhteita yhteisön jäsenten välille ja luo perustaa yhteenkuuluvuuden ja oman merkityksellisyyden tunteille. (Nivala & Ryyänen, 2024, Osallisuuden edistäminen -luku, toinen kappale)

Lisäksi Opetushallituksen Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet toimi osallisuuden lisäämisen lähteenä. Näistä teemaksi ilmeni lasten suunnittelu, toiminnan arviointi sekä kuulluksi tuleminen. Perusteissa kuvataan seuraavasti: ”Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. Lasten ja huoltajien osallistuminen toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin edistää osallisuutta.” (Opetushallitus, 2018, s. 30) Reija Salovaaran ja Tiina Honkosen (2011 s.72) teoksesta ilmeni lasten suunnitteluvastuun tärkeys sekä lasten näkemyksien esille tuominen: ”Oppilaiden osallisuus voi olla monitasoista. Se voi olla omien näkemyksien kertomista, päätöksentekoon osallistumista, resursseista ja toiminnasta päättämistä, toiminnan järjestämistä ja sen arvioimista”. Taulukossa 3. havainnollistetaan osallisuuden lisäämisen teemoja.

Taulukko 3. Osallisuuden lisäämisen teemat aineistossa

Lähde	Esiin noussut teema osallisuuden lisäämiseksi
-------	---

Nivalan & Rynnäsen artikkeli ”Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia” (2013)	Lasten nähdyksi ja kuulluksi tuleminen sekä toiminnan suunnittelu
Nivalan & Rynnäsen teos ”Sosiaalipedagogiikka” (2024)	Vuorovaikutuksellisuuden merkitys ja yhteisen tekemisen suunnittelu
Opetushallituksen raportti ”Varhaiskasvatuksen perusteet” (2018)	Lasten suunnitteluvastuu, kuulluksi tuleminen ja toiminnan arviointi
Salovaaran & Honkosen teos ”Rakenna hyvä luokkahenki” (2011)	Lasten suunnitteluvastuu ja päätäntävalta

Tutkimuksissa esiin nousseet teemat olivat oppaan luomisen perustana. Yhteisöllisyyden lisääjinä esiin nousseita teemoja oli: yhteinen tekeminen lisää yhteisöllisyyttä, yhteisen tekemisen suunnitteluun osallistuminen ja vuorovaikutussuhteiden tärkeys sekä ystävyysuhteet. Oppaassa hyödynnettiin näitä teemoja pääasiallisen yhteisen toiminnan rakentajana. Osallisuuden teemoja olivat niin ikään yhteinen suunnittelu, toiminnan arviointi, sekä osallistuminen yhteiseen toimintaan. Lisäksi esiin nousi vuorovaikutuksellinen toiminta, sekä kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Osallisuuden lisäämiseksi oppaassa hyödynnettiin näitä pääasiallisina teemoina.

Teemoittelun tuloksista voidaan huomata, että yhteisöllisyydellä ja osallisuudella on paljon samankaltaisuuksia. Samankaltaisuuksista voi tehdä havainnon, että panostamalla toiseen käsitteeseen, myös toinen käsite edistyy. Esimerkiksi vuorovaikutuksellisuus näkyy molemmissa käsitteissä vahvasti läsnä, eli yhteisen toiminnan suunnitteluun tulee ottaa huomioon lasten positiivinen vuorovaikutuksellisuus. Toiseksi yhteisen toiminnan suunnittelu vaikuttaisi toistuvan molempien käsitteiden yhteydessä, minkä vuoksi sen on hyvä olla yksi yhteisen toiminnan peruspilareista. Tämä tarkoittaa sitä, että lapset pääsevät, jos lapset pääsevät osallistumaan toimintaan, jossa heillä on valtaa, molempien käsitteiden tulisi teoriassa edistyä.

5.4 Toiminnallisena osuutena opas

Tarkoituksena oli kehittää ohjeet siitä, miten yhteisöllisyyttä voidaan lisätä kerhotoiminnassa. Analysoidun aineiston avulla laadin oppaan ensimmäiseen osaan, millaista yhteisen toiminnan tulisi olla. Tietoperustan perusteella liitin mukaan leikkejä, sekä yhteisiä ohjattuja toimintoja, joiden tarkoituksena on lisätä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lapsissa.

Kyseinen opas laadittiin powerpoint muotoon. Ohjetta kokeilin omassa työssäni iltapäiväkerhossa, jonka jälkeen havainnoin yhteisöllisyyttä lasten keskuudessa. Tarkoituksena oli valita mukaan valmiita leikkejä, joiden uskon toimivan yhteisöllisyyttä lisäävinä leikkeinä teoriapohjan perusteella.

Tutkimusaineiston hankinta perustui tutkimusten ja aiheeseen liittyvän kirjallisuuden lukemiseen ja analysointiin. Tarkoituksena oli etsiä kirjallisuutta, pro gradu-tutkielmia, väitöskirjoja aiheeseen liittyen. Tarkoituksena oli hyödyntää aiemmin opintojen aikana saatua materiaalia, jolloin myös aineisto on mahdollisimman luotettavaa.

Tutkimuksissa ja kirjallisuudessa pyrittiin löytämään lähteitä, jotka ovat mahdollisimman uusia, jolloin pysytään nykytiedon varassa. Mukaan mahtuu jonkin verran myös vanhempia lähteitä, mutta tarkoituksena on pysyä pääsääntöisesti uudemmissa lähteissä. Analysoidun aineiston perusteella oli tarkoitus luoda ohjeet, joissa on pieni teoriaosuus yhteisöllisyyden lisäämisestä. Lopuksi oppaassa on esimerkkileikkejä, joiden avulla yhteisöllisyyttä on tarkoitus lisätä. Toiminnallinen osuus opinnäytetyössäni koostui teoriapohjaan luodusta tiedosta. Toiminnallista osuutta pääsin kokeilemaan ja arvioimaan työssäni, sillä tarkoituksena oli kokeilla erilaisia leikkejä ja toimintamalleja, jotka voisivat päätyä opinnäytetyön toiminnalliseen osuuteen.

Valitsin aineistonhankinnan metodiksi kuvailevan kirjallisuuskatsauksen, koska aiheesta löytyy hyvin tietoa, sekä valmiiksi tutkitun aineiston hyödyntäminen mahdollistaa paremman luotettavuuden tiedolle, koska tutkimukset on tehty isommilla resursseilla, mihin itse pystyisin, jos tekisin tutkimuksen itse.

5.5 Opinnäytetyön eettisyys ja kestävyys

Opinnäytetyössäni ei käsitelty ketään yksityishenkilöä, eikä tutkimuslupaa tarvinnut hankkia, koska tutkimus tapahtui tutkimuksia analysoimalla. Tarkoituksena oli lisätä toiminnalliseen osioon leikkejä, jotka ovat eettisesti hyväksyttäviä ja on saatu luotettavasta lähteestä. Tällöin yhteisöllisyyttä lisäävät leikit voitiin toteuttaa eettisesti ja turvallisesti.

Opinnäytetyön aineisto hankittiin tutkimuksia ja kirjallisuutta tutkimalla ja analysoimalla. Hyviin käytäntöihin kuuluu, että tutkimuksiin ja kirjallisuuteen viitataan asianmukaisella tavalla. Aineistoa analysoidessa on hyvä muistaa käyttää lähdekriittistä ajattelutapaa, jolloin opinnäytetyöhön valikoituu vain ajankohtaiset ja relevantit lähteet. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023, s.11)

YK:n mukaan kestävä kehitys tarkoittaa ”kehitystä, joka turvaa nykyisille ja tuleville sukupolville hyvät elämisen mahdollisuudet.” (Suomen YK-liitto, n.d.) Koska yhteisöllisyyden kokemus on hyvinvoinnin perusrakenteita (Opetushallitus, 2025) voidaan olettaa, että yhteisöllisyydellä on kestävä kehityksen kannalta tärkeä rooli.

Sosiaalisen kestävyys on liitetty yhteisöllisyyteen ja se on yksi kestävä kehityksen haaroista, joka pohjautuu osallisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Kansainväliset ihmisoikeudet toimivat periaatteen taustalla. Muun muassa ihmisarvo, solidaarinen yhdessä elämisen taito, yhteisön joustavuus, vaikeuksista selviäminen ja sinnikkyys ovat tärkeitä käsitteitä, kun rakennetaan sosiaalisesti kestävä yhteisö. (Gothoni, 2018, ss.22–24) Myös Arto O. Salosen mukaan tärkeintä kestävä kehityksen vaalimisessa on yhteisöllisyyden merkitys. (Salonen, 2010, s.3), joka on opinnäytetyöni keskiössä.

6 Oppaan leikkien testaaminen ja esittely

Oppaan ensimmäisessä osassa kerrotaan, minkälaisia asioita ohjaajan on hyvä ottaa huomioon, kun hänen on tarkoituksena lisätä yhteisöllisyyden tunnetta lapsissa. Tämä on niin sanottu teoriaosuus, jonka tarkoituksena on saada lukijalle ajatus, millainen yhteinen toiminta voisi edistää yhteisöllisyyttä. Tämän teoriaosuuden avulla ohjaaja pystyy keksimään muitakin, kuin esimerkkileikkejä, jotka edistävät yhteisöllisyyttä. Lisäksi osuudessa on kerrottu, miten ohjaaja voi omalla toiminnallaan edistää yhteistä toimintaa lasten keskuudessa. Opas on luotu tämän raportin aineiston perusteella.

Seuraavassa osuudessa esitellään esimerkkileikkejä, joiden tarkoituksena on edistää yhteisöllisyyttä, sekä osallisuutta. Perustelen leikkien valinnat aineistolla, jota olen hyödyntänyt tässä opinnäytetyössä. Joidenkin leikkien ohjeet löytyvät linkkien takaa, jotta tilaa jää kertoa yleisiä ohjeistuksia, ja muuta, mitä ohjaajan on hyvä ottaa huomioon leikkiä ohjatessaan.

Kolmannessa osuudessa kerrotaan, miten ohjaaja voi itse valita oikeanlaisen yhteisen toiminnan, jotta se lisää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta mahdollisimman hyvin. Lisäksi osuudessa on linkki Leikkipankin sivuille, mistä voi helposti löytää sopivia leikkejä yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämiseen. Tutkimuksissa esiin nousseet teemat olivat oppaan luomisen perustana. Valitsin leikit tiettyjä raameja mielessä pitäen:

- Leikin tulee olla turvallista toteuttaa.
- Leikissä lapsilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa leikin suunnitteluun ja sen toteutukseen.
- Leikissä tulisi kaikkien voida osallistua siihen omana itsenään ja omia vahvuuksia hyödyntäen,
- Luoda myönteistä vuorovaikutusta.
- Leikin tulisi edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta.

Opas löytyy liitteinä raportin lopusta

6.1 Lipunryöstö

Ensimmäinen esimerkkileikki oppaassa on 'lipunryöstö'. Koska yhteinen tekeminen lisää yhteisöllisyyttä, (Koivula, 2010, s.153) tämä leikki soveltuu hyvin tähän oppaaseen. Lipunryöstön tarkoituksena on varastaa toisen joukkueen lippu ja tuoda se omalle puolelle. Kenttä on jaettu kahteen eri puoleen, josta omalla puolella voi vastustajan pelaajaa koskettamalla saada pelaajan omalla puolella sijaitsevaan vankilaan. Vankilasta voidaan pelastaa juoksemalla vankilan luokse ja koskettamalla pelaajaa.

Yhteistoiminta lisää yhteisöllisyyttä silloin kun se rakentaa osallistujien välille merkityksellisiä suhteita, myönteistä riippuvuutta ja yhteenkuuluvuuden tunteita. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale) Sosiaalista kasvua

edistetään, kun lapset pääsevät osallistumaan leikkiin oman osaamisensa varjolla. (Nivala, 2021, s.54) Yhteisössä yksilöiden yhteenkuuluvuus muotoutuu kanssakäymisessä vuorovaikutussuhteen avulla. (Forsman, 2021, s.17) Lipunryöstössä oman joukkueen kesken on hyvä mahdollisuus muodostaa yhteenkuuluvuuden tunnetta voittamalla ja häviämällä yhdessä joukkueena. Voittoa tavoitellessa lasten väliset vuorovaikutustaidot tulevat lipunryöstössä tarpeeseen. Lisäksi lapset voivat osallistua leikkiin omilla vahvuuksillaan ja jokaiselle jää jokin rooli.

Yhteisöllisyydessä on kyse osallisuuden prosessista. (Koivula, 2010, s.153) Lasten osallisuus vahvistuu, kun heillä kokemus siitä, että heidät nähdään ja kuullaan. Kun lapset ja pääsevät suunnittelemaan, toteuttamaan, sekä arvioimaan toimintaa, lasten osallisuuden tunne kasvaa. (Opetushallitus, 2018, s.30; Nivala & Ryyänen, 2013, s. 20) Lipunryöstössä lapset saavat suunnitella oman taktiikkansa, ja sen jälkeen he pääsevät kokeilemaan ja arvioimaan, toimiiko taktiikka useiden eri kierrosten aikana.

Myös ohjaajan kannustaminen ja palautteen anto on tärkeää, koska se lisää tuntemusta yhteisön jäsenenä. (Nivala, 2021, s.54) Oppaassa kehoitetaan jakamaan joukkueet tasaväkisiin joukkueisiin, jotta molemmilla joukkueilla on mahdollisuus voittaa. Lisäksi ohjaajaa kehoitetaan ohjeistamaan joukkueita yhdessä suunnittelemaan, mitä kukin tekee joukkueessa. Tämä siksi, että jokaisella olisi tärkeä rooli joukkueen sisällä.

Lipunryöstöstä on muodostunut lasten lempileikki iltapäiväkerhossa. Lipunryöstöä pelatessa valitsin joukkueet siten, että niistä tulisi mahdollisimman tasaväkiset. Lapset aloittivat pelaamisen innoissaan ja kaikki osallisuivat mukaan. Kun erävoitto tuli, kaikki juhlivat yhdessä, ja kun häviö tuli, kaikki ottivat häviön yhdessä vastaan. Molemmat joukkueet saivat kuitenkin erävoittoja, minkä vuoksi on tärkeää, että joukkueet ovat tasaväkiset. Koen, että nimenomaan voittojen kautta saavutettu yhteisöllisyys luo yhteishenkeä paremmin, kuin häviöiden kautta. Häviämistä on tietysti hyvä oppia sietämään, mutta mukavampaa kaikille on, jos molemmat joukkueet voittavat joskus. Ohjaajalle on suotuisaa tasoittaa joukkueita, jos toinen joukkue onkin liian ylivoimainen.

Ohjatussa toiminnassa lasten oma suunnittelu tavoitteen eteen lisää yhteisöllisyyttä. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale) Osallisuutta lisää kaikkien osallistuminen suunnitteluun. (Opetushallitus, 2018, s.30; Nivala & Ryyänen, 2013, s. 20) Seurattuani toimintaa, huomasin, että lapset suunnittelivat ja ohjasivat omaa toimintaansa ja ottivat kaikki mukaan taktiikoiden luomiseen, joten voidaan sanoa, että leikki oli yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäävä.

Lipunryöstöä voi pelata myös muualla, kuin liikuntasalissa. Esimerkiksi metsässä pelaaminen tuo lapsille uuden haasteen. Lipun voi nimittäin piilottaa, jolloin leikki saa uuden ulottuvuuden. Leikin heikkous saattaa tulla esille, jos lapset eivät tykkää kilpailemisesta tai ylipäättänsä liikkumisesta. Halusin kuitenkin itse tähän oppaaseen lisätä myös leikkejä, jossa liikunta on osana yhteisöllisyyttä.

6.2 Arvaa kohtaus

Toinen esimerkkileikki on ”arvaa kohtaus”. Pelin tarkoituksena on, että ohjaaja jakaa joukkueet kahteen joukkueeseen ja antaa molemmille joukkueille oman aiheen, mistä lapset itse keksivät ja näyttelevät yhden kohtauksen. Toisen joukkueen on tarkoituksena arvata, mitä kohtauksessa tapahtuu. Leikin on tarkoituksena luoda yhteishenkeä, ja lisätä yhdessä suunnittelun taitoa.

Päätöksenteko sekä yhteinen tavoite edistävät yhteisöllisyyttä. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale) Lisäksi lasten suunnittelu lisää osallisuutta. (Opetushallitus, 2018, s.30; Nivala & Ryyänen, 2013, s. 20) Tässäkin leikissä lapset saavat itse päättää, millaisen roolin ottavat, ja kaikkien on tarkoitus päästä mukaan omien vahvuuksien nojalla. Ohjaaja voi myös ehdottaa, jos muut lapset voisivat keksiä lapselle roolin, jos hän ei sitä itse keksi.

Yhteisöllisyyden merkitys kasvaa, kun lapsi ajattelee, että hän ei ole yksin tilanteessa, vaan ajattelee, että muut kokevat samanlaisia tunteita kuin he. (Kalliokoski 2020, s.117) Tässä leikissä lapset saavat tukea muilta lapsilta ja ohjaajilta, jolloin kukaan ei joudu syrjään.

”Arvaa kohtaus” – leikkiä vedin lapsille liikuntasalissa. Toinen ryhmä lapsista meni toisen ohjaajan kanssa viereiseen tilaan, ja minä jäin lasten kanssa saliin. Aiheenamme oli esittää ”avaruusmatka”, ja toisen tiimin ”päivä eläintarhassa”. Lapset lähtivät molemmissa tiimeissä innoissaan suunnittelemaan kohtaustaan. Aikuisen ohjauksen avulla lapset pääsivät kuitenkin paremmin kiinni, millaisen esityksen he voivat esittää. Lisäksi, jos joku lapsi ei keksinyt roolia, ohjaaja ehdotti, jos muut tiimin lapset voisivat keksiä roolin niille, jotka eivät sitä itse keksineet. Tiimit jaettiin siten, että lapsilla saattoi olla mukana kavereita, mutta koko tiimi ei kuitenkaan ollut samaa ystäväporukkaa. Se ei haitannut suunnittelua, sillä lapset suunnittelivat leikkiä kaikki yhdessä, ja ottivat kaikki mukaan toteutukseen.

Yhteisen tavoitteen suunnittelu, ja yhteistä tavoitetta kohti meneminen lisää yhteisöllisyyttä, (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöllisyyden edistäminen – luku, kolmas kappale) ja

osallisuus lisääntyy, jos kaikki ovat mukana suunnitteluvaiheessa ja ovat mukana omalla panoksellaan toteutuksessa. (Opetushallitus, 2018, s.30; Nivala & Ryyänen, 2013, s. 20) Leikkiä vetäessä lapset suunnittelivat toimintaa, ja kaikki olivat mukana omalla panoksellaan myös esitysvaiheessa, mikä tarkoittaa, että näiden seikkojen perusteella kyseisessä leikki oli yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäävä.

Leikissä hyvä puoli on se, että sitä voi leikkiä melkein missä vaan, ja sitä varten ei tarvita erityisiä taitoja etukäteen. Toki näyttelijän taidoista voi hyötyä, mutta ne eivät ole välttämättömiä. Lisäksi leikkiä voi toteuttaa useista eri näkökulmista. Leikkiin voi tulla lisää lapsia, tai sitä voi leikkiä vaikka neljän lapsen kanssa. Leikin teemat voivat käytännössä olla mitä vaan, vain mielikuvitus on rajana. Esimerkiksi juhlapyhinä leikki voi sisältää aiheeseen liittyviä teemoja. Leikin kohderyhmänä toimii ala-asteikäiset mainiosti.

6.3 Keksi sääntö

Tässä leikissä tarkoituksena on, että lapset keksivät itse säännöt. Alkuun tarvitaan iso paperi, johon kirjoitetaan kaikkien osallistujien nimet ympyröiden sisälle mihin tahansa paperilla. Tämän jälkeen sovitaan, mitä pitää tehdä, jos noppa jää jonkun nimen kohdalle. Se voi olla esimerkiksi viisi kyykkyhyppyä. Jos noppa osuu tyhjään kohtaan paperilla, lapsi saa itse keksiä säännön, mitä pitää tehdä, jos noppa osuu tämän ympyrän sisään. Se voi olla mitä vain, esimerkiksi: ”käy antamassa kolmelle kaverille läpyt!” Peliä voi jatkaa niin kauan kuin haluaa. Peli soveltuu paremmin yhteisöllisyyden lisäämiseen, jos sitä pelataan pienryhmissä.

Pienissä ryhmissä yhteinen toiminta vahvistaa yhteisöllisyyttä. (Salovaara & Honkonen, 2011, s.43) Lisäksi yhteisön jäsenten välille syntyy positiivisia suhteita, kun yhteinen toiminta on vuorovaikutuksellista. Yhteiset tavoitteet luovat merkityksellisyyden tunnetta, joka vahvistaa yhteisön yksilöiden osallistumista. Näin yksilö kiinnittyy yhteisöönsä paremmin ja osallisuus kasvaa. (Nivala & Ryyänen, 2024, osallisuuden edistäminen – luku, toinen kappale) Osallisuutta taas vahvistaa lasten oma suunnittelu, (Salovaara & Honkonen, 2011, s.69) joka on tämän leikin ydin. ”Keksi sääntö” leikissä lapset saavat itse keksiä, millaiset säännöt pelissä on, eli leikin suunnittelusta vastuussa ovat lapset. Lapset ovat leikissä jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisten pelaajien kanssa esimerkiksi siten, että muut voivat auttaa toista keksimään säännön, jos hän ei sitä itse keksi.

Keksi sääntö-leikissä lapset lähtivät innoissaan kokeilemaan uudenlaista leikkiä. Leikin alussa lapsien tehtävä oli kirjoittaa nimensä pelialustalle ja se loi jo valmiiksi lisää mielenkiintoa peliä kohtaa, koska lapset halusivat toistensa jälkeen koristella omia nimikupliaan. Mukana pelissä oli aluksi seitsemän lasta, mutta osa jäi pelistä matkan varrella pois, ja muutama tuli tilalle. Arvioisin kuitenkin, että pelissä oli mukana ehkä kahdesta kolmeen osallistujaa liikaa, koska omaa vuoroa odotellessa pitkään, aika saattoi käydä tylsäksi. Moni kuitenkin pysyi mukana, ja lapset innoissaan keksivät toinen toistaan hausempia sääntöjä. Toki on huomioitava, että aikuisen läsnäolo antaa pelille paremman onnistumisen mahdollisuuden ja takaa sen, että lapset eivät keksi sopimattomia sääntöjä.

Kun lapset pääsevät yhdessä keksimään sisältöä ohjattuun toimintaan, eli heillä on valtaa tapahtumien kulusta, niin yhteisöllisyyden lisääntymistä tapahtuu. (Koivula & Eerola-Pennanen, 2022, Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys – luku, kahdestoista kappale) Osallisuuden lisääminen konkretisoituu, jos kaikki ovat omalla työpanoksellaan mukana suunnittelussa. (Nivala & Rynnänen, 2013, s. 20) Kokeiltuani leikkiä huomasin, että molemmat seikat toteutuivat, eli voidaan sanoa, että myös tämä leikki oli yhteisöllisyyttä ja osallisuutta lisäävä.

Leikin vahvuus on siinä, että sen kulku on käytännössä täysin lasten käsissä, jolloin pelaajien luonteenpiirteet tulevat näkyviksi leikin edetessä. Jotkut saattavat muokata leikkiä liikunnalliseksi ja jotkut enemmän luovaksi. Leikkiä pystyy leikkimään sekä isolla, että pienellä porukalla, eli lasten lukumäärä ei aiheuta rajoitteita. Toisaalta, jos leikissä on paljon pelaajia, leikki saattaa käydä tylsäksi, jos omaa vuoroa joutuu odottamaan pitkään. Leikki ei myöskään sovellu sellaisille pelaajille, jotka eivät uskalla tai halua heittäytyä leikin syvyyksiin. Leikissä parhaiten viihtyvät pelaajat, jotka nauttivat saamastaan huomiosta.

6.4 Yhteisöllinen tapahtuma

Tällainen tapahtuma on toteutettava pidemmän suunnittelun pohjalta, jotta tapahtuma onnistuu. Yhteisöllinen tapahtuma voi olla esimerkiksi lasten suunnittelema ja toteuttama hyväntekeväisyyspaus, jossa lapset esimerkiksi itse leipovat, tekevät käsitöitä, tai järjestävät esityksiä. Tässä esimerkissä lapset keräsivät rahaa yhdessä päätettyyn hyväntekeväisyyskohteeseen. Lapset saivat itse suunnitella mainostamisen, leipomisen, sekä askartelun ja kaikki saivat osallistua omien kykyjensä mukaan. Lisäksi tapahtuman toteutukseen osallistuvat kaikki halukkaat.

Yllä mainittu esimerkki sopii sellaiselle, joka tähtää korkealle ja haluaa viedä yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksen uusille tasoille. Tapahtuma voi olla tietysti jokin pienimuotoisempi myös, kunhan idea suunnittelemisesta ja toteutuksesta pysyy lapsilla.

Lasten ymmärrys muiden työpanoksesta auttaa tuntemaan yhteisöllisyyttä. (Kalliokoski 2020, s.117) Lisäksi osallisuutta ja yhteisöllisyyttä lisää se, kun kaikki työskentelevät yhteisen tavoitteen eteen. (Nivala & Ryyänen, 2024, osallisuuden edistäminen – luku, toinen kappale; Koivula, 2010, s.153)

Yhteisöllinen tapahtumaa ei osana opinnäytetyötä toteutettu, eli arvioita kyseisen tapahtuman onnistumisesta ei ole. Uskon vahvasti kuitenkin siihen, että tapahtuma lisää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta, kunhan lasten annetaan suunnitella ja toteuttaa tapahtuma omilla vahvuuksillaan. Kyseinen tapahtuma vaatisi paljon enemmän resursseja, kuin muut oppaassa olevat leikit, mutta tapahtuman järjestäminen voisi lisätä koko iltapäiväkerhon yhteisöllisyyttä, jopa ohjaajien keskuudessa.

6.5 Mummo, leijona, ja metsästäjä

Tässä leikissä lapset jaetaan kahteen ryhmään ja menevät eri puolelle toiminta-aluetta. Lapset saavat päättää yhdessä, minkä hahmoista he valitsevat esitettäväkseen. Molempien joukkueiden valittua hahmot, ryhmät palaavat noin 2-3 metrin etäisyydelle toisistaan, ja ohjaajan annettua merkin lasten tulee esittää valittua hahmoa. Pelissä mummo voittaa metsästäjän, leijona voittaa mummon, ja metsästäjä leijonan.

Kun lapsella on valtaa päättää tapahtumista, yhteisöllisyyden kokemus kasvaa. (Koivula & Eerola-Pennanen, 2022, Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys – luku, kahdestoista kappale) Lisäksi osallisuus kasvaa, kun lapset osallistuvat päätöksentekoon ja toteutukseen. (Nivala & Ryyänen, 2024, osallisuuden edistäminen – luku, toinen kappale; Koivula, 2010, s.153) Kyseisessä leikissä lapset saavat itse valita minkä hahmon he valitsevat, ja yhdessä lähteä jahtaamaan hävinnyttä ryhmää kiinni. Voiton riemut ja häviön surut jaetaan yhdessä.

Leikkiä ohjatessa oli ilo huomata, kuinka innoissaan lapset olivat leikistä. Kaikki tulivat mukaan leikkiin, ja lapset huomioivat toisensa hyvin. Aluksi ohjaaja auttoi molempia ryhmiä alkuun suunnittelussa, että kaikki lapset pääsivät mukaan päätöksentekoon. Lopuksi lapset osasivat itse keskustella, minkä hahmon he valitsevat.

Yhteisöllisyyttä ei synny, jos toimijat eivät ole vuorovaikutuksessa keskenään. (Kalliokoski, 2020, s.96) Yhteisössä syntyy merkityksen tunteita, kun toimijat ovat keskenään vuorovaikutuksessa. (Kalliokoski, 2020, s.117) Lapset olivat leikin aikana vahvassa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa, kun he sopivat, minkä hahmon he valitsevat. Lisäksi lapset vaihtoivat leikin aikana tiimiä jatkuvasti, jolloin lasten piti koko ajan olla vuorovaikutuksessa eri lasten kanssa. Vuorovaikutuksen toteuduttua voidaan sanoa, että leikki oli yhteisöllisyyttä lisäävä

Osallisuus lisääntyy lasten tehdessä yhteisiä päätöksiä. (Nivala & Ryyänen, 2024, osallisuuden edistäminen – luku, toinen kappale; Koivula, 2010, s.153) Päätökset olivat iso osa tätä leikkiä ja niistä oli myös erittäin tärkeä päästä nopeasti sopuun. Koska lapset tekivät päätökset yhdessä, leikki oli osallisuutta lisäävä.

7 Johtopäätökset ja pohdinnat

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta ihmisen kasvu tapahtuu yhteisöissä muiden kanssa. Tämän seurauksena on tärkeää miettiä, minkä kaltaiset yksilöiden väliset suhteet tukevat kasvua parhaimmalla tavalla. Sosiaalipedagogiikan uusimmat piirteet pistävät miettimään, minkälaiset yhteisöt tukevat ihmisen kasvua. (Nivala & Ryyänen, 2024, yhteisöt ja yhteiselämä – luku, ensimmäinen kappale) Koulut ja kerhot ovat osa monen lapsen ja nuoren elämää. Joidenkin mielestä ala-aste on elämän parasta aikaa. Lapsi on vielä hyvin vähän vastuussa omasta elämästään, ja elää sitä aikuisten ohjaamana. Monella odottaa kotona turvallinen perhe, kaverit, sukulaiset, hyvä tukiverkosto, joka mahdollistaa virheiden tekemisen, oppimisen, sekä hauskanpidon. Joku, jonka kanssa jakaa ilon, surun, ärsytyksen, vihan, ja onnellisuuden tunteet.

On kuitenkin niitä lapsia, joilla ei ole asiat niin hyvin, kuin muilla. Hyvät kotioloit eivät ole itsestäänselvyys. Koulumaailmassa lapset kuitenkin kohtaavat toisensa riippumatta siitä, millainen tukiverkosto heillä kotona on. Iltapäiväkerhossa töissä ollessani minulle on tärkeää, että kaikki lapset ovat tasavertaisia, ja kaikilla on oikeus opettavaiseen ja turvalliseen kerhotoimintaan. Haluan, että jokaisella lapsella on edes yksi paikka, jossa lapsi saa kokea kuuluvansa yhteisöön.

Opinnäytetyötä tehdessäni, minulla oli olo, että saan tehdä jotain, mikä voi konkreettisesti auttaa lapsia kokemaan yhteisöllisyyttä. Toisaalta kysyin lapsilta, tietävätkö he mitä yhteisöllisyys tarkoittaa. Kukaan ei ainakaan myöntänyt tietävänsä vastausta. Selitin

lapsille, että yhteisöllisyys on toisten kanssa yhteistyön tekemistä, ja sitä kaikki hyväksyvät toisensa yhdenvertaisina. Vaikka lapsi ei tietäisi mitä yhteisöllisyys tarkoittaa, uskon kuitenkin, että he pystyvät kokemaan yhteisöllisyyttä. Se voi näkyä esimerkiksi turvallisuuden tunteena, joka voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että lapsi uskaltaa kertoa aikuiselle mitä hänelle kuuluu, tai mitä hän on tehnyt viikonloppuna. Se voi tarkoittaa, että lapsi uskaltaa leikkiä kaverin kanssa, jonka kanssa hän ei ole aikaisemmin leikkinyt. Se voi tarkoittaa, että lapsi uskaltaa ilmaista itseään vapaammin muiden edessä.

Lasten käsitys ja kokemus yhteisöllisyydestä kehittyy hiljalleen, (Koivula, 2010, s.153) eli on hankala sanoa vielä yhden leikkikerran jälkeen, että kuinka paljon tuotoksena syntyneen oppaan avulla pystytään yhteisöllisyyttä lisäämään. Lisäksi on hankala konkreettisesti sanoa, että onko lasten keskuudessa nyt enemmän yhteisöllisyyttä tai osallisuutta, kuin ennen leikkejä. On myös hyvä ottaa huomioon, että olen itse työskennellyt samojen lapsien kanssa kahdeksan kuukautta, jonka vuoksi samoille lapsille toiminnan ohjaaminen tulee luonnostaan. Lapset ovat myös tunteneet toisensa jo pidemmän aikaa, eli yhteisö on ehtinyt jo kehittyä hyvän aikaa. Leikit saattavat sujua eri tavalla, jos lapset eivät valmiiksi tuntisi toisiaan. Opas soveltuukin paremmin lapsille, jotka jo valmiiksi tuntevat toisensa. Olisin valinnut oppaan leikit hieman eri tavalla, jos tarkoituksena olisi tehdä opas lapsille, jotka ovat ryhmäytymisen alkuvaiheessa.

Jotta yhteisöllisyyden lisääminen olisi mahdollisimman tehokasta oppaan avulla, uskon, että esimerkileikkejä kannattaa harjoittaa useaan kertaan. Jos ensimmäinen kokeilu leikeistä ei suju odotetulla tavalla, en tuomitsisi leikkiä välittömästi. Uskon, että usean kokeilukerran jälkeen myös lapset, jotka eivät tunne toisiaan vielä niin hyvin, pääsevät leikkeihin paremmin mukaan ja uskaltavat heittäytymään toimintaan paremmin.

Kyse on leikeistä, jotka on luotu kirjallisuuden ja tieteellisten artikkeleiden teorian pohjalta. Monet erilaiset leikit sopisivat tähän oppaaseen, mutta valitsin tähän ne leikit, jotka koin sopeutuvan tähän parhaiten. Leikeissä painottuu pääasiassa se, että kaikki lapset saavat osallistua omana itsenään leikkiin, lapset saavat suunnitella ja toteuttaa yhteistä tekemistä, sekä sen tulisi edistää myönteistä tunnistamista.

Painotan paljon juuri lasten omaa suunnittelua ja toteutusta, koska se nousee kirjallisuudessa useasti esille. Esim Koivula & Eerola-Pennanen kirjoittavat, että jos lapsella on valtaa yhteisössä, hän kokee sen merkitykselliseksi yhteisöksi. Yhteisöllisyyden tunne taas nostaa lapsen halua sopeutua yhteisöön entistä paremmin. (Koivula & Eerola-Pennanen, 2022, Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys – luku, kahdestoista kappale)

Lähteitä opinnäytetyössä on käytetty monipuolisesti erialaista kirjallisuutta, sekä tutkimuksia hyödyntäen. Osa lähteistä on vanhempia, mutta mukana on paljon tältä vuosikymmeneltä olevia lähteitä myös. Koen että Nivalan & Rynänen kirjoitukset ovat varsinkin hyviä lähteitä, koska niitä on suositeltu käytettävän lähteinä jo ensimmäisenä opintovuonna. Nivalan & Rynänen lähteissä puhutaan paljon varhaiskasvatuksesta, eli kun lähteissä on viitattu lapsiryhmiin, niin kyse on ollut varhaiskasvatuksessa olleita lapsia. Varhaiskasvatuksen ja ykkösluokkalaisen välillä on kuitenkin pienimmillään vain yhden vuoden ikäero, joten koin lähteiden olevan relevantteja iltapäiväkerhoon liittyvissä asioissa myös. Olen myös käyttänyt lähteitä, mitkä viittaavat koulumaailmaan ja alakouluun nimenomaan, mikä tietysti ykkösluokkalaisen kohdalla pätee. Jotkut lähteet taas olivat sellaisia, joihin ei ollut spesifiä kohderyhmää. Esimerkiksi Taina Kalliokosken väitöskirja ei perustunut pelkästään tietyn kohderyhmän yhteisöllisyyteen, vaan väitöskirjassa puhuttiin yhteisöllisyydestä käsitteenä yleisellä tasolla.

Oma kokemukseni opinnäytetyön onnistumisesta on, että onnistuin luomaan oppaan, jonka avulla pystyy lisäämään yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Olen myös tyytyväinen siihen, että olen itse kehittynyt ohjaajana opinnäytetyön prosessin aikana. Pystyn vakaammin harkitsemaan, millainen ohjattu toiminta palvelee lasten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta parhaiten. Lisäksi on kiva huomata, että minulla, sekä lapsilla on ollut hauskaa leikkejä kokeillessa. Seuraavana kehityskohteenä voisi olla sellainen toiminta, joka antaisi parhaat mahdolliset avaimet ryhmäytymiseen sellaisten lasten keskuudessa, jotka eivät tunne vielä toisiaan ja yhteisö olisi vielä alkutekijöissä. Toivottavasti tulevaisuudessa pääsen kokeilemaan yhteisöllisen tapahtuman järjestämistä. Tapahtuman järjestäminen voisi hyvin sopia sosionomin työntekijän työnkuvaan, ja nyt minulla on hyvä teoriapohja alla siihen.

Itse olen oppinut opinnäytetyöprosessin aikana paljon yhteisöllisyyden ja osallisuuden merkityksestä erilaisissa yhteisöissä. Olen uppoutunut aiheeseen syvälle ja ymmärtänyt, miten tärkeä osa elämää on olla osana hyvää yhteisöä. Toisaalta olen oppinut koulumaailmasta uusia juttuja, ja olen kehittynyt iltapäiväkerhon ohjaajana. Voin tarjota lapsille sellaista toimintaa, mitä en ajatellutkaan osaavani vielä vuosi sitten. Olen oppinut tarkastelemaan yhteistä toimintaa siltä kannalta, mitä se antaa lapselle. Yhteinen toiminta lisää toki jo valmiiksi yhteisöllisyyttä, (Koivula, 2010, s.153) mutta toiminta voi pitää sisällään monta muutakin ulottuvuutta, jotka lisäävät mahdollisuuksia yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämiseen. Lisäksi olen kehittynyt lähdekriittisessä ajattelussa. Osaan löytää lähteitä, jotka ovat ajankohtaisia ja relevantteja. Olen oppinut itsestäni, että ison projektin äärellä työskentely onnistuu hyvin, kun sen saa aloitettua. Kirjoittaminen helpottuu, kun

siinä pääsee alkuun. Tähän projektiin on hyvä lopettaa opinnot tältä erää, ja siirtyä kohti uusia tuulia.

Lähteet

- Forsman, R. (2021). *Yhteisöllisen asumisen merkitys ikäihmisen elämänlaatuun* [Pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021063040626>
- Gothi, R. (2018). INNOVAATIOT, YHTEISÖLLISYYS JA UUSI AMMATILLISUUS. *Diak työelämä*, (15) , 17-29. <https://core.ac.uk/download/pdf/161433593.pdf#page=18>
- Hamarus, P. (2006). Koulukiusaaminen ilmiönä – yläkoulun oppilaiden kokemuksia kiusaamisesta [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:951-39-2696-6>
- Huvikumpu Ry. (2025) *Ohjattua kerhotoimintaa vuodesta 2006*. <https://huvikumpury.fi/>
- Kallinen, K., Nikupeteri, A., Laitinen, M., Lantela, L., Turunen, T., Nurmi, H., & Leinonen, J. (2021). *Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät*. *Kasvatus & Aika*, 15(2), 4–21. [Lasten arjen hyvinvoinnin tekijät - pdf](#)
- Kallinen, Timo & Kinnunen, Taina (2021). Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.)*Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>
- Kalliokoski, T. (2020). *Yhteisöllisyyden rajat yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6077-5>
- Koivula, M. (2010). *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa* [väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3892-5>
- Koivula, M., Siippanen, A., & Eerola-Pennanen, P. (2022). *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Vastapaino.
- Lappalainen, P., & Loikkanen, M. (2014). *Lapsiryhmän yhteisöllisyys ja sen tukeminen ohjattujen tuokioiden aikana päiväkodissa* [opinnäytetyö, Mikkelin ammattikorkeakoulu]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2014102915033>
- Luukinen, E. (2018). *”Kyse on aikuisista ihmisistä!”* Kiusaaminen Lapin yliopiston opiskelijayhteisössä [pro gradu -tutkielma, Lapin yliopisto]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201806261272>

MLL. (2023). *MLL nostaa kiusaamisen vastaisen työn yhdeksi kärkiteemoistaan.*

<https://www.mll.fi/tiedotteet/mll-nostaa-kiusaamisen-vastaisen-tyon-yhdeksi-karkiteemoistaan/>

Nivala, E., & Rynänen, S. (2013). *Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia.*

Sosped_aikakauskirja, (n.d.), 9–41.

Nivala, E. (2021). *Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä*

varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 33–59.

<https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/3c25a1ca-b290-419a-89c7-5eae2b1fd762/content>

Nivala, E., & Rynänen, S. (2024). *Sosiaalipedagogiikka.* Gaudeamus.

Opetushallitus. (2011). *Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet.*

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/131412_po_aamu_ja_iltapaivatoiminnan_perusteet_2011.pdf

Opetushallitus. (2018) *Varhaiskasvatuksen perusteet.*

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

Opetushallitus. (2022). *Kaverisuhteet, yhteisöllisyys ja yksinäisyys.*

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kaverisuhteet-yhteisollisyys-ja-yksinaisyys>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2018). *Kiusaamisen ehkäisy sekä työrauhan edistäminen varhaiskasvatuksessa, esi- ja perusopetuksessa sekä toisella asteella.* Loppuraportti.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160694/okm16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Opintopolku, (n.d.), *sosionomi, (AMK)-verkkototeutus*

<https://opintopolku.fi/konfo/fi/toteutus/1.2.246.562.17.00000000000000011329>

Pyykkönen, M. (2015). *Kulttuuripolitiikan tutkimuksen vuosikirja.*

<https://kulttuuripolitiikantutkimus.fi/wp-content/uploads/2016/11/KPTVS2015.pdf>

Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus?* <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-349-3>

Salonen, A. O. (2010). *Kestävä kehitys globaalien ajan hyvinvointiyhteiskunnan haasteena* [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-6535-4>

Salovaara, R. & Honkonen, T. (2011). *Rakenna hyvä luokkahenki*. PS-kustannus.

Suomen YK-liitto. (n.d.). *Kestävän kehityksen tavoitteet*. <https://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys>

Särkelä-Kukko, M. (2014). *Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen*. Teoksessa A. Jämsen, & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (ss. 34–50). Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/osallisuuden-j%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

Toivanen, S. (2023). *Yhteisöllisyys varhaiskasvatuksen lapsiryhmässä* [pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto] <http://hdl.handle.net/10138/566999>

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. [Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa](#)

Opinnäytetyön aineistohallintasuunnitelma

Opinnäytetyön nimi: Yhteisöllisyyden lisääminen iltapäiväkerhossa
Opinnäytetyön tekijä(t): Oskari Isomäki

Opinnäytetyön aineiston kuvaus

Opinnäytetyössäni hyödynnettävä aineistona käytetään valmiita väitöskirjoja, pro gradu-tutkielmia, tieteellisiä artikkeleita sekä valmista kirjallisuutta hyödyntäen. Aineisto kirjoitetaan raporttiin referoimalla kirjallisuutta, joka löytyy tekstimuodossa, jonka jälkeen sitä hyödynnetään toiminnallisessa osuudessa. Suunnitelmassa ja raportissa viitataan asianmukaisella tavalla lähteistä saatuihin tietoihin.

Aineiston tallennus ja säilytys

Aineistoa säilytetään opinnäytetyöntekijän omalla salasanalla suojatulla tietokoneella. Aineisto on kaikille valmiiksi nähtävillä netissä, joten sen suojaaminen ei ole tarpeellista.

Henkilötietojen ja arkaluonteisten tietojen käsittely

Tässä opinnäytetyössä ei käsitellä henkilötietoja

Aineiston omistajuus

Aineiston omistavat Huvikumpu ry (toimeksiantaja), sekä opinnäytetyön tekijä.

Aineiston jatkokäyttö työn valmistumisen jälkeen

Tutkimusaineistoa ei jatkokäytetä. Opinnäytetyön tekijä säilyttää aineiston tietoturvasesti vuoden ajan opinnäytetyön hyväksymispäivästä, jotta opinnäytetyön tulokset voidaan tarvittaessa varmistaa ja hävittää tämän jälkeen aineiston tietoturvasesti.

Liite 2

Johdanto

Tämä opas on tarkoitettu iltapäivätoimintaa vetävälle ohjaajalle. Se on luotu osana sosionomin opinnäytetyötä. Opinnäytetyön raportissa avataan yhteiseen toimintaan liittyvät aktiviteetit lähteiden avulla tarkemmin. Tässä oppaassa ohjaajalle kerrotaan, miten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta voidaan lisätä esimerkiksi leikkien tai tapahtumien avulla. Ensimmäinen osa koostuu siitä, miten yhteisöllisyyttä ja osallisuutta voidaan lisätä teoriatasolla. Toisessa osiossa on mukana esimerkkileikkejä ja -tapahtumia, joiden tarkoitus on lisätä yhteisöllisyyttä ja osallisuutta. Opas sisältää leikkien ohjeet niiden ohjaamiseen, sekä ohjeita ohjaajalle, mitä tulee ottaa huomioon ohjattua toimintaa vetäessään. Lopuksi oppaassa kerrotaan, minkä kriteerien avulla ohjaaja voi itse valita ohjatun toiminnan sisällön siten, että se edistää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta.

HAMK

Hämeen ammatti-
korkeakoulu

Liite 3/9

Miten yhteisöllisyyttä lisätään? 1/3

Yhteisöllisyyttä lisätään osallisuuden tunteen kautta, eli luodaan yhteistä toimintaa, johon kaikki pääsevät osallistumaan omia vahvuuksiaan hyödyntäen. Merkitys yhteisöön kuulumisesta kasvaa kun lapsi osallistuu yhteiseen toimintaan omana itsenään ja saa palautetta toiminnastaan. Ohjaajan tulee tukea lapsia yksilöllisesti sekä ohjata näitä antamalla keinoja yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Lisäksi ystävyyssuhteiden hyödyntäminen yhteisessä toiminnassa edistää toiminnan merkityksellisyyttä.

Miten yhteisöllisyyttä lisätään? 2/3

Yhteisöllisyys lisääntyy, kun lapsi pääsee yhteisen toiminnan suunnitteluun mukaan sekä arvioimaan sen toimintaa.

Yhteisöllisyyttä pystytään edistämään, kun sille luodaan suotuisa tila kasvaa. Tämä tarkoittaa, että yhteisellä tekemisellä luodaan positiivista vuorovaikutusta, osallistujien välille myönteistä riippuvuutta, sekä yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Kun lapset tekevät positiivisessa vuorovaikutuksessa yhteisen tavoitteen eteen töitä, yhteisöllisyys kasvaa.

HAMK

Hämeen ammatti-
korkeakoulu

Liite 4/9

Yhteisöllisyyden lisääminen 3/3

Yhteisöllisyys kehittyy
ystävien välillä, mutta leviää
lopulta koko yhteisöön.

Pienryhmät tukevat
yhteisöllisyyden kasvua, eli
toiminta kannattaa aloittaa
pienemmillä ryhmillä.

Yhteisöllisyys ja osallisuus
ovat riippuvaisia toisistaan.
Osallisuuden lisäämisellä
saadaan aikaan
yhteisöllisyyden tunnetta ja
sama pätee toisinpäin.

Osallisuuden lisääminen

Osallisuus lisääntyy, kun lapsi saa
osallistua yhteiseen toimintaan omiin
kykyihinsä nojaten. Kokemus kuulluksi ja
arvostetuksi tulemisesta luo osallisuutta.

Lisäksi palautteen saanti ja toiminnan
arviointi edistävät osallisuutta, mikä
tarkoittaa lasten onnistumisen tunteen
kannattamista. Lasta kannattaa kehua ja
kannustaa toiminnan aikana ja sen
jälkeen.

Lasten työskentely saman tavoitteen
eteen kasvattaa merkityksellisuuden
tunnetta, jolloin lapsi kiinnittyy
yhteisöönsä paremmin ja osallisuuden
tunne kasvaa.

HAMK

Hämeen ammatti-
korkeakoulu

Liite 5/9

Yhteisöllisyyden lisääminen leikkien ja ohjatun toiminnan avulla

Yhteisöllisyyden lisäämiseen auttaa yhteisen toiminnan luominen, joten seuraavaksi esittelen esimerkkileikkejä, jotka soveltuvat kirjallisuuteen nojaten hyvin yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämiseen, ja jotka täyttävät edellisessä diassa esitellyt tavat yhteisöllisyyden, sekä osallisuuden lisäämiseen.

Painotus leikeissä on lasten osallisuutta, positiivista vuorovaikutusta, sekä yhteishenkeä nostattavassa toiminnassa.

Lipunryöstö

Lipunryöstön ohjeet (Leikkipankki)

Lipunryöstön yhteisöllinen puoli tulee esiin tiimihengestä, eli nimenomaan yhdessä suunnittelemisesta ja taktiikan hiomisesta. Osallinen puoli näyttäytyy siinä, että kaikki kannustetaan mukaan omalla panoksellaan. Leikki kehittää tiimitaitoja ja muiden huomioon ottamista. Leikkiä kannattaa toistaa monta kertaa, että yhteisöllisyys alkaa kukoistaa.

Ohjaajan kannattaa jakaa tasaväkiset joukkueet, jolloin molemmilla joukkueilla on hyvä mahdollisuus voittaa. Ohjaaja voi kannustaa lapsia suunnittelemaan oman joukkueensa kesken mitä kukin tekee, jolloin jokaisella lapsilla on oma rooli joukkueessa. Leikki lisää yhteisöllisyyttä ja osallisuutta parhaiten, kun lapset itse suunnittelevat taktiikkansa ja arvioivat sen toteutumista.

Kuva: ChatGPT

HAMK

Hämeen ammatti-
korkeakoulu

Liite 6/9

Arvaa kohtaus!

Leikissä on tarkoitus jakaa lapset kahteen joukkueeseen. Joukkueet menevät eri puolelle tilaa/luokkaa suunnittelemaan, miten he näyttävät ohjaaman antaman aiheen. Aiheena voi olla esimerkiksi ”päivä eläintarhassa”, jolloin lasten tehtävänä on näyttellä yksi kohtaus kyseisestä aiheesta. Kun molemmat joukkueet ovat suunnitelleet, tuotokset esitetään vastakkaiselle joukkueelle, ja toisen joukkueen on tarkoitus yrittää arvata, mitä kohtauksessa tapahtuu.

Tässä leikissä ohjaajan tuki on tärkeä, ja ohjaajan on hyvä aluksi auttaa lapsia keksimään rooleja, mitä he voivat näyttellä. Tarkoituksena on, että muutaman harjoituksen jälkeen lapset osaisivat yhdessä suunnitella, mikä kenenkin rooli kohtauksessa on.

Yhteisöllisyys sekä osallisuus näkyy tässä leikissä yhdessä suunnittelemalla ja toteuttamalla hyvän vuorovaikutuksen keinoin. Leikki harjoittaa vuorovaikutuksellisia taitoja, sekä yhteistyötaitoja.

Kuva: ChatGPT

Keksi sääntö

Tässä leikissä tarkoituksena on, että lapset keksivät itse säännöt. Alkuun tarvitaan iso paperi, johon kirjoitetaan kaikkien osallistujien nimet ympyröiden sisälle mihin tahansa paperilla. Tämän jälkeen sovitaan, mitä pitää tehdä, jos noppa jää jonkun nimen kohdalle. Se voi olla esimerkiksi viisi kyykkyhyppyä. Jos noppa osuu tyhjään kohtaan paperilla, lapsi saa itse keksiä säännön, mitä pitää tehdä, jos noppa osuu tämän ympyrän sisään. Se voi olla mitä vain, esimerkiksi: ”käy antamassa kolmelle kaverille läpyt!” Tämän jälkeen aina, kun joku heittää kyseiseen ympyrään, pääsee tekemään siinä lukevan tehtävän.

Lasten valta päättää säännöistä ja pelin kulusta luo yhteisöllisyydelle ja osallisuudelle otollisen tilan kasvaa.

Leikissä lapsi harjoittelee muiden huomioon ottamista, sekä kykyä heittäytyä yhteiseen toimintaan.

Kuva: ChatGPT

HAMK

Hämeen ammatti-
korkeakoulu

Liite 7/9

Mummo, metsästäjä ja leijona

[Linkki leikin sääntöihin](#)

Leikissä lapset saavat yhdessä päättää, kenen hahmon valitsevat esittääkseen. Pienemmällä ryhmäkoolla kaikki saadaan paremmin osalliseksi. Ohjaajan tulee huomioida, että kaikki pääsevät vaikuttamaan valintaan kierrosten aikana.

Yhteisöllisyys ja osallisuus muovautuu vuorovaikutustaitojen ja yhteisten päätösten avulla. Leikki kehittää yhteistyötaitoja, sekä kykyä joustaa yhteisten päätösten vuoksi.

Kuva: ChatGPT

Yhteisöllinen tapahtuma

Tällaisen tapahtuman tarkoituksena on lisätä yhteisöllisyyttä koko iltapäiväkerhon sisällä. Ideana on että, ohjaajat auttavat lapsia järjestämään tapahtuman, johon kaikki pääsevät osallistumaan.

Aiheena voi oikeastaan olla mikä vaan, kunhan lapset saavat osallistua suunnitteluun ja toteutukseen yhdessä.

Kyseessä voisi olla esimerkiksi hyväntekeväisyystapahtuma, jonka tuotot menisivät lasten päättämään tapahtumaan. Lapset voisivat itse suunnitella tapahtuman mainostuksen, myytävien tuotteiden valmistuksen, sekä esitysten tuottamisen.

Kuva: ChatGPT

Mistä tietää, lisääkö yhteinen toiminta yhteisöllisyyttä?

Yhteinen toiminta on jo lähtökohtaisesti yksi tärkeimmistä elementeistä yhteisöllisyyden ja osallisuuden lisäämiseen. Tämän oppaan leikit ovat vain esimerkkejä ja näihin raameihin sopisi myös todella moni muu yhteinen toiminta.

Tärkeintä on luoda ilmapiiri, jossa yhteisöllisyys ja osallisuus lisääntyy helposti. Ohjaamalla yhteistä toimintaa, ottamalla lapsia mukaan suunnitteluun ja toteutukseen, antamalla lapsille tilaa arvioida prosessin onnistumista, sekä suosimalla pienryhmätoimintaa, ohjaaja luo lapsille sellaisen tilan, jossa yhteisöllisyys ja osallisuus kasvaa. Muun muassa näiden kriteerien avulla suunniteltu yhteinen toiminta edistää yhteisöllisyyttä. Näihin raameihin sopivia leikkejä löytyy enemmän esimerkiksi [Leikkipankista](#).

Lähteet

Kalliokoski, T. (2020). *Yhteisöllisyyden rajat yhteistoiminnan ja ihmisen perushyvien näkökulmasta* [Väitöskirja, Helsingin yliopisto]. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/7d7f5ad3-ab43-46b1-9c64-156d95f78b13/content>

Koivula, M. (2010). *Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa* [Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto]. https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_23627

Nivala, E. (2021). *Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa*. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 33–59. <https://erepo.uef.fi/server/api/core/bitstreams/3c25a1ca-b290-419a-89c7-5eae2b1fd762/content>

Nivala, E., & Rynnänen, S. (2013). *Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia*. *Sosped_aikakauskirja*, (n.d.), 9–41.

Nivala, E., & Rynnänen, S. (2024). *Sosiaalipedagogiikka*. Gaudeamus.

Toivanen, S. (2023). *Yhteisöllisyys varhaiskasvatuksen lapsiryhmässä* [pro gradu – tutkielma, Helsingin yliopisto] <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/5276264e-c372-4228-aa44-fb8c87672c7a/content>

Koivula, M., Siippanen, A., & Eerola-Pennanen, P. (2022). *Valloittava varhaiskasvatus. Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Vastapaino.

Kansikuva: Microsoft Copilot

